

Değerli Kubbealtı Dostları

Yine yazarlarımızın her biri ayrı bir kıymet taşıyan makâleleriyle karşınızdayız. Ön-ce Kubbealtı'ndan yeni çıkan eserlerden sizleri haberdâr etmek isti-yoruz. Gülbün Mesara ve Mine Esiner Özen'in neşre hazırladığı A. Sü-heyl Ünver'in Konya Defterleri isimli eser basıldı. Eserde, A. Süheyl Ünver'in Süleymâniye Kütüphanesi'nde bulunan on adet defterinden seçilen bâzı yazılar, resimler ile çeşitli makâlelerinden derlenen bölümler yer alıyor. Ayrıca kitapta, ressam Ahmet Yakupoğlu'nun yapmış olduğu Konva konulu vaâlı-bova tablolar da mevcuttur. Eser nefis tasarımı ve renk şöleni-ne dönüşmüş ve sanat çevrelerinden büyük takdir toplamıştır.

Dr. Gülnur Duran'ın hazırladığı Ali Üsküdârî isimli eser de yeni yayımlandı ve sanatseverler tarafından büyük bir takdirle karşılandı. Türk tezyinî sanatlarına 18. yüzyılda o zamana kadar görülme-dik bir tarz ve ügü koleksi-yonlarda el üstünde tutulan büyük bir bezeme sanatkanı ve çiçek ressamı olan Üsküdârî Ali Çelebi bu kitapta eserlerine bağlı kalına-rak tanıtılıyor. Büyük bir emek mahsulü olan Ali Üsküdârî, titiz bas-kısıyla da göz kamaştırıyor.

Kültür târihçimiz Dursun Gürlek'in eserleri artık Kubbealtı'n-dan okuyuculara ulaşacak. Yazarımızın yeni kitabı Kültür Dünyâ-mızdan Manzaralar adını taşıyor. Dursun Gürlek bu yeni kitabında Osmanlı medeniyetinden, İstanbul kültüründen kesitler sunuyor. Eski kitapların tozlu sayfalarında unutulmaya yüz tutan latif latife-lerle dolu bu eser de yazarın diğer kitapları gibi eski kültürümüzü zamânımıza taşımaktadır. Kubbealtı'ndan daha önce çıkan, yine Dursun Gürlek'e âit Ayaklı Kütüphaneler kitabının 4. baskısı yapıldı. Bu arada Nihad Sâmî Banarlı'nın İman ve Yaşama Üslûbu'nun da ikinci baskısı yapıldı.

Yayınlarımızdan, Muhittin Serin'e âit Hat Sanatımız ve Meşhur Hattatlar'ın, Sâmîha Ayverdi'nin Hey Gidi Günler Hey'in ve Yeryü-zünde Birkaç Adım'ın üçüncü baskıları da gerçekleşmiş bulunuyor. Bu sene vefâtının 50. yılı törenlerle kutlanan aziz şâirimiz ve müte-fekkir Yahyâ Kemâl Beyatlı'nın bütün eserleri bildiğiniz gibi İstan-bul Fetih Cemiyeti tarafından yayımlanmakta, dağıtımı ise Kubbeal-tı tarafından yapılmaktadır. Yahya Kemal'in Aziz İstanbul, Eski Şiirin Rüzgârıyla, Eğil Dağlar ve Kendi Gökubbemiz isimli eserlerinin yeni baskıları gerçekleşmiştir.

Vakfımız merkezinde tertip edilen Kubbealtı Sohbetleri devam ediyor. 8 Marttaki Selim İleri'nin sohbetine geniş bir katılım oldu. İleri, "İstanbul Hâtıraları"ını anlattı. "Vâkıfları Anma Günü" bu sene 5 Nisan 2008 Cumartesi günü olacak. Konuşmacılarımız Tuğrul İnançer ve Prof. Dr.

Kenan Gürsoy dinleyicilere hitap edecekler. Kubbealtı Sohbetleri çerçevesinde 10 Mayıs'ta Râsim Cinisli "27 Mayıs İhtilâli" hakkında bir sohbette bulunacak.

Vakfımızın sitesini mutlaka tâkip ediyorsunuzdur. Giderek da-ha da güzelleşen ve eksiklikleri tamamlanan sitede yenilikler de-vam ediyor. Geçen aydan îtibâren www.kubbealti.org.tr sitemizde "Kültür Dünyâmızdan" başlığı altında yeni bir köşe açtık. Bu köşe-de her ay kültür, sanat ve fikir hayâtımıza istikâmet verenleri hayır-la ve rahmetle yâd ediyoruz. Bir vefa borcu olarak değerlendirilen bu köşe ile bir bakıma millî hâfızamızı tâzeliyoruz.

Vakfımız mensuplarından muhterem Dr. Coşkun Yıldırım vefat etti. Mecmuamızda makâleleri neşredilmiş bulunan merhum Coş-kun Yıldırım 13 Mart Perşembe günü Edirne'de Eski Câmî'de kılı-nan cenâze namazının ardından Âile Kabristanı'na defnedildi. Ken-disine Allah'tan rahmet, âilesine ve sevenlerine başsağlığı dileriz.

Yeni sayıda buluşmak üzere, hoşçakalın.

Kubbealtı

Yanlışımız

Sâmiha Ayverdi

Bir milletin fikir ve îman hayâtında ve dolayısıyla ahlâkiyatında tehlikeli bir kayıp sayılacak uzun bir fâsıladan sonra, Diyânet haritamız, evvelâ ilâhi-yat fakültesi, sonra imam hatip mektepleri ve nihâyet ilk ve orta tadrîsata konan din dersleri ile, kaçan ipuçlarını yakalama yolunda faaliyete geçmiş bulunuyor.

Bir silsile hâlinde mütâlâa edilmesi zarûrî olan bu müesseseler-den ilâhiyat fakültesi, imam hatip mekteplerinin tadrîsi kadrolarına hoca yetiştirmek, imam hatip mektepleri de Türkiye coğrafyasının diyânet dâvâsını üstüne almak gibi birbirine bağlı ve birbirini ta-mamlayıcı iki müessese olmak vaziyetindedir. İlk ve orta mekteple-re din dersi hocası hazırlamak vazîfesi de, herhalde muallim yetiştiren mahreçlerin programlarına ilâve olunacak ayrı bir eğitim ile te-min edilecek olsa gerek.

*

Din duygusu, insan fitratının tabîi ihtiyaçlarından olduğuna göre, din bilgisi de cemiyet ahlâkının ve netîce îtibârıyla kütle for-masyonunun en sözü geçkin ve en tabîi yardımcısı olmak duru-mundadır. Ancak her hamle ve harekette olduğu gibi, bu mühim dâvâda da göz önünde tutulması lâzım gelen cihet, bu müesseseler-in, kuruluşlarındaki gayeyi tahakkuk ettirip ettiremeyecek bir kifâ-yette olup olmadıklarıdır.

Acaba ilâhiyat fakültesi ile imam hatip mektepleri, din kültürü alanına atbaşı bir ciddiyet ve yeterlikte eleman dönecek salâhiyette midirler? Eğer değil ise, kaybolan enerji kadar boşuna akıp giden zamâna da acımak lâzım.

Şu da bir hakikat ki, bir müminler çatısı olması îcap eden ilâhi-yat fakültesinde akademik bilgi kadar mühim olan îmandır. Müslü-man dini kimsenin îtikadı üstünde tazyiki kabul etmez. Hatta Kur'ân-ı Kerîm gayet sarîh olarak "Senin inandığına ben inanmam, benimkine de sen inanmazsın" demek sûretiyle insan oğlunu îtika-dında rahat bırakır. Şu halde gönül, her müslim kişiyi mümin gör-mek istese bile, vicdanlar zorlanamaz. Buna nazaran ilâhiyat fakül-tesi mensupları arasında da inanmayanlar varsa, kimse onlara akî-delerinden dolayı tazyik etmeyi düşünmez. Ancak bir îman ve İslâm kültürünün Türkiye ölçüsünde merkez yerini işgal etmiş olan bu zevâta da bir vicdan ve memleket borcu düşer: Vazîfelerini, ina-nan kimselere terk edip çekilmek. Zîra din gerçeklerinin nurlarını bekleyen yirmi dört milyon Türk'ün vicdanlarını

îman kuvvetiyle diriltecek bir diyânet kadrosunun îmansızlığı kadar acı ve hazin bir vaziyet tasavvur edilemez.

*

Asırların acı tecrübeleri yetmiyormuş gibi son otuz senelik tec-rübe bilhassa göstermiştir ki, insan fitratından doğan din ihtiyâcı, uzattığı eline gerçek değer geçiremeyince, sahtesiyle avunmak yolu-na gitmiş, taklit ile kifâf-ı nefis etmiş, böylece de hakîkî kıymetlerin yerini sahteleri almıştır. Yâni vicdanlar dünyâsı, gerçek îmânı temsil eden bilgi merkezlerinden mahrum olunca, meydan ve imkân cehâ-let ve taassuba kalmıştır.

Her sosyal bünyenin kendine göre değışmez husûsiyetleri var-dır. Bin yıllık Müslüman-Türk câmiasında da din, cemiyetin alâka ve heyecânının temerküz noktası olmuştur. Zîra şamanizmden İslâ-miyet'e geçen Türkler, içtimâî ve mânevî çehrelerine uygun düşmüş şaman dininde bir eyyam konuklayıp hazırlandıktan sonra içtimâî ve mânevî bünyelerine gerçek cevâbı İslâmiyet'te bularak, kütle hâ-linde o tarafa akıp, büyük İslâm medeniyetinin en büyük yapıcısı olmuşlardır.

İşte bin yıldır cemiyetin ve medeniyetin merkezî kuvvetini teşkil eden din otoritesi, kendisine sırt vermiş kıymetlerin arkasın-dan birdenbire çekiliverince, vâsıtalı vâsitasız, kendisine dayanmış olan kıymetlerin mecmuu devriliverdi. Pek tabîî ki bugün cemiyet planında menfî ve acıklı akisler ve nefîceler ile kendini gösteren yı-kılış, o bin yıllık kuvvet ve istinat payandasının cemiyetin arkasın-dan çekilivermesindedir.

Bir mânevî düğüm gibi kütleli bağlayan din merkezinin tahri-bi, derhal sosyal nizamlara tesir ederek cinâyetler, hırsızlıklar gibi elle tutulur müşahhas illetler olmuş; komünizm ve siyonizm gibi bozguncu ideolojiler hâlinde vicdanlara sızmış ve en hazini, millî vicdanın şuurlu bir gâye etrafında birleşip et-kemik bağlamasının önüne geçmiştir.

Şunu da unutmamalıyız ki, Ortaçağ'dan çıkan Avrupa, röne-sansını yaparken, devlet otoritesinin kanını emen kiliseye haklı ve ağır bir darbe vurdu; ama bir taraftan da bütün kuvvetiyle Hıristi-yanlık rûhunu yaşattı ve cemiyetin başını İsâ'ya bağladı. Bizim yan-lışımız, dini devletten ayırırken, cemiyetten de koparmak hatâsına düşmüş olmamızdadır.

Bugün inkâr götürmez bir hakîkattir ki, Türk milleti târîh sah-nesinde eşsiz yerini bulabilmek için, dînin şuuruna varmış bir îman-lılar ve ihlâslılar sınıfını tez elden yetiştirip, bu ilim ve irfan ordusu-nu memleket coğrafyası ölçüsünde seferber edip vazifelendirmek ısrârındadır.

1957

Yarım Asır Önce Şeb-i Arûs-2

Özcan Ergiydiren

B eklenmeyen misâfirler

1959 Şeb-i Arûs’unda merâsim sona erip gece yarısı otele dönünce yeni bir fasıl başlamıştı. Neyler coşmuş, ilâhiler birbirini tâkip etmişti. Ardından Eskici Muammer Efendi bendirini vurup kendine has tavrıyla Yûnus’dan, Niyâzî Mısırî’den, Sezâî’den kıt’alar okumuştur. Derken, Şeyh Râşid Efendi, Mehmed Dede’yi yanına alıp zikre başlayınca, derhal halka tamamlanmış, sanki yer yerinden oynamıştı. Otel sâhibi ve yardımcısı da kapıyı kilitlemiş ve bu ziyâfete ortak olmuştu. Herkes kendinden geçmiş, bütün yüreklerden yükselen Kelime-i Tevhîd ayyûka çıkıyordu.

Hafiften bir zil sesi duyuldu, otelin kapısı çalınıyordu. Zeki, merdivenlerden aşağıya koştu, sonra geri döndü. Yanlarında koru-maları ile iki kişi gelmiş; salon, hol ve koridor ağzına kadar dolu ol-duğundan içeri girememişler. Korumalar yer açmak isteyince “Ha-yır, kimseyi rahatsız etmeyin” diyerek merdiven basamaklarına oturmuşlar. O hengâmede onları kimse fark etmemişti. Kâzım Bey’in oku-duğu Kur’ân-ı Kerîm’in ardından Râşid Efendi, kısa bir duâdan sonra fâtiha çekti. Fâtihalar okundu, bir müddet kimseden ses sadâ çıkmadı. Nihâyet hepimiz, bir uykudan uyanır gibi olduk; lâhûfî bir âlemden çıkıp yeniden dünyâya dönmüştük.

O zaman iki adam salona girdi, hemen herkes ayağa kalktı; Sâ-miha Anne iki adım yürüyüp karşıladı, “hoş geldiniz” dedi. Yer açıldı, oturdular, sohbet başladı. Onları ben de tanıyordum, İstanbul’a, Sâmiha Anne’yi ziyârete geldiklerinde görmüştüm. Her ikisi de hü-kümetin ileri gelenlerindendi: biri Millî Eğitim Bakanı Tefîk İleri, diğeri Millî Savunma Bakanı Âtîf Benderlioğlu’ydu. Basamaklarda oturdukları anlaşılınca Râşid Efendi, “Niçin içeriyi teşrif buyurmadınız efendim” diyerek üzüntüsünü beyân etti, “Kimseyi rahatsız etmek istemedik beyefendi, çok şükür biz de nasîbimizi aldık” dediler. Ardından sohbet başladı, geç saatlere kadar devam etti.

Tefîk İleri ile Sâmiha Anne 1953’de Konya’da tanışmışlardı, 54 seçimlerinde kendisine milletvekili olması için teklifte bulunmuşlar, ama o nezâketle reddetmişti. Âileleriyle de görüşüyordu. O, dostlu-ğu pazara kadar değil, mezara kadar, hatta kıyâmete kadar olanlar-dandı. Nitekim bu dostluk en acı günlerde de sürdü, ömür boyu devam etti.

*

9

1

Tevfik İleri'yi Konya'da, 1957 ve 58 yıllarında da görmüştüm. 58 senesinde Sâmiha Anne'yi ziyâret için otele geldiğinde, yanında hanımı ve üç kızı vardı. Bu şirin kızlardan biri, Nazîre, ince uzun boylu bir esmer güzeliydi. Ankara'dan gelen dostlarımızdan bir doksan boyun-daki Özger Aygar, daha ilk görüşte aba-yı yakmış, "ben bu kızla evleneceğim" demişti. Henüz üniversite talebesiydi. Nitekim kısa bir müddet sonra evlendi-ler ve üç oğulları oldu, çok mes'ud oldu-lar.

*

Bir hâtıra

Postnişin Mithat Bahârî ve Rûsûhî
Baykara

Konya'da, başta Mehmed Emiroğlu, pek ç --- -----, ----- vardı. Sâmiha Anne hepsiyle görüşüyor, fırsat buldukça evle-rine de gidiyordu. Meğer henüz yüzünü görmediğim, adını duyma-dığım daha niceleri olacakmış. İşte onlardan birinin, Fahreddin Ol-guner'in bir hâtırası:

"Konya İmam Hatip Lisesinde öğrenci idik. On kişilik bir arka-daş grubu oluşturmuştuk. Ben, Ali Yardım, Mustafa Uçak, Mustafa Tahralı, Mustafa Fayda, Mustafa Ben, Hayri Bilecik, İbrâhim Taşcı, Ziyâ Uyar, Mehmed Demirci.

1959 yılı Aralık ayı içindeydik. Sanat Târihi hocamız, stajyer avukat Ağâh O. Güner, sınıf mümessilimiz Ali Yardım'a "Mevlânâ ihtifali münâsebetiyle Konya'da bulunan yazar Sâmiha Ayverdi Hanime-fendi ile Nihad Sâmi Banarlı Bey bu akşam bize, babamın evine gelecekler, siz de gelin" demiş.

Nihad Sâmi Banarlı'yı yazar olarak tanıyor, edebiyat dersinde onun kitabını okuyorduk. Üstelik bizim, din bilginleri (!) olarak ka-nâatlerimize ters düşen bâzı konularda kendisine sorulacak sorula-rımız vardı. Bu oturum iyi bir fırsattı, onu sıkıştırıp bu konulardaki kanâatlerini değiştirebilirdik(!)

Sâmiha Ayverdi'yi hiç birimiz tanı mıydık. Ben, daha önce bir kitapçı vitrininde İstanbul Geceleri adlı eserini görmüştüm. Alıp okumadım. "Kimbilir İstanbul'un hangi gece âlemlerinden bahsediyor" diye düşünmüş ve hayıflanmışım. Sonraları bu düşüncemi kendilerine naklettim, güldüler.

O gece grubumuzdan iki kişi eksikti. Dâvet yerine geldik, pür edep girip oturduk; sorularımızı sormağa başladık. Cevaplar kâh Banarlı hocadan çıkıyor, kâh Ayverdi'den geliyordu. Biri başlıyor, öteki devam ediyor; tekrar birinciye dönüyor, ikinci ilâveler yapıyor ya da yapmağa dâvet ediliyordu. Biz, beklemediğimiz, o güne ka-dar benzerini görmediğimiz tarzda, zarif üslûplar içinde, üst seviye-de ve edebin kemâlini sergiler şekilde cevaplar alıyor, her cevap ve açıklama sonunda

gevşiyor, rahatlıyor, çölde âniden su bulmuş in-sanların heyecânı ile cevap ve açıklamaları harâretle yudumlamaya çalışıyorduk.

Sohbet gecenin geç saatine kadar sürdü, sular çağladı, biz de kadehlerimizi doldurup boşaltmaya devam ettik. Mest ü harâb... yerlerimize döndük.

2

Sâmiha Ayverdi'nin birbirinden kıymetli pek çok kitabı olduğunu öğrenmiş, Ali Yardım vasıtasıyla İstanbul'a yazıp istemiştik. Bir müddet geçince, parası sonra ödenmek üzere, sekiz takım kitap geldi. Gönderenin adı "Bayram Yüksel". Yıllar sonra bu zâtın, büyük kızına ka-yınpeder olacağını düşünebilir miydim?

Kitaplardan her birinin üzerindeki yazar isminin altına ben, "sâyesinde temin edilmiştir" kaydını düşmüştüm. Bir daha görebileceğimi, "anne" hitâbı ile ömür boyu hatırlayabileceğimi düşünürken...

Hüseyin Tüzün

nereden bilebilirdim ki?"

*

Koyunoğlu'nda yemek

İzzet Koyunoğlu'ndan çok bahsedilmişti. Devlet Demir Yollarında sıradan bir memur olan bu adam işi icâbı gittiği yerlerde, yıl-lar yılı eski eser nâmına ne bulduysa, maaşı yettiği kadar satın almış; Hitit, Yunan, Selçuklu ve Osmanlı'ya âit pek çok şey toplamış. Konya'ya gelenler, imkân bulurlarsa, onun evini ve bu nâdîde eser-leri de görmek istiyorlarmış. Sâmiha Anne de tanışıp görüşmek iste-yince dedem Bâhir Bey randevu aldı ve nisbeten ılık bir günde, öğle yemeğimizi yedikten sonra saat üç gibi yola çıktık.

Eski bir Konya eviydi. Kapıyı bizzat kendisi açtı. Altmış beş yaşlarında, mütevâzî ve efendi bir adamdı. "Hoş geldiniz" diye memnuniyetini ifade ederek bizi içeri alıp üst kata buyur etti. Toprak damlı evin tavanı hasır döşeli idi. Topladıklarını muhâfaza etmekte güçlük çektiğini, evin dar olduğunu...

3

bu antika eşyâyı devlete bağışlayacağını söyledi. Gerçekten basıncı basıyordu ve oldukça karıştı; bir mermer kafanın yanına kitaplar ve oyalarla peşkirler üst üste yığılmıştı. Her şeyi görmek için günler lâzımdı. Güzel bir tesbih uzattı; firû-ze tâneleri imâmeden itibâren gitgide büyüyor, on yedinciden sonra yine küçülüyordu. Her tânenin iki tarafı gümüş telkârî ile süslenmiş-ti. "Bu, Selim-i sâlis'in tesbihi" dedi. "Bu da Selçuklu hükümdârının zülfikârı." Hiçbir müzede böyle bir şey

Selman Tüzün

görmemiştim, zülfikâr denin-ce akla gelen Hz. Ali'nin efsânevî kılıcı idi, benzerinin yapıldığını bilmiyordum. Çift dilli, üstü yazılı, süslüydü. Sâmiha Anne ev sâhi-bini takdîr ederek, bir çok eserin ziyan olmasına, yurt dışına kaçırıl-masına mânî olmakla büyük bir hizmet yaptığını söyleyip onu hoş-ladı. Bir ara, kapının kenarına hafifçe vuruldu, tık-tık. Bunun üzeri-ne ev sâhibi "Efendim sofraya buyurun" dedi. Şaşırdık; Sâmiha Anne de, Bâhir Bey de "Beyefendi, niye zahmetler ettiniz, biz öğle yemeği ye-dik, tokuz" dedilerse de İzzet Bey'in ısrarlarına dayanamayıp kalktı-lar. Ben de arkalarından yürüyüp bitişik odaya geçtik ve yer sofrası-na oturduk. Çorbalar, etli yemekler, zeytin yağlılar, pilavlar, tatlılar katar katar gelmeğe başladı. Meğer misâfir yemeklerinin bir sırası, belli bir listesi varmış. Birbirinden lezzetli çeşit çeşit yemeklerin, ne yazık ki tok olduğumuzdan, ancak pek azını tadabildik.

Her şey için teşekkür edip sokağa çıktık; her yemekten sâdece bir-iki lokma yediğimiz hâlde, midelerimiz tıka basa dolu, âheste-beste yürüyerek otele döndük.

*

Uyanmaz uykudan cânân uyanmaz

Gece, merâsimden dönünce, Sâmiha Anne ve diğer büyükler sa-bah namazını Hazret-i Şems'in makâmında kılmayı kararlaştırmış-lar, bize de haber verdiler. Ertesi gün Şeb-i Arûs'du. Diğer gençler gibi, oda arkadaşım Erhan'la berâber, gitmeğe niyet ettik. Akşam hayli sohbet edilmiş, neyler üflenmiş, ilâhiler söylenmişti. Geç yat-mıştık; ama yine de erken saatte uyanıp kalktık, abdest aldık, giyin-dik ve hole çıktık. Kâzım Bey ve Nihad Sâmi Bey de gelmişler, ya-vaş sesle konuşuyorlardı. "Hayırlı sabahlar" deyip oturduk. Az son-ra Sofi Hanım geldi, o da konuşmalara iştirak etti. Bir müddet sonra "Sâmih kalkmadı gâliba, daha vakit var ama, ne yapalım, uyandıralım mı?" dedi. Nihad Bey "Mâlûmu âlîiniz, akşam geç yattık, biraz daha bekleye-lim" diye cevap verdi. Aradan on-on beş dakika geçti, Sofi Hanım "Ancak hazırlanır, uyandıralım bâri" diyerek kalktı.

Sâmiha Anne, kapısı oturduğumuz hole açılan ve pencereleri meydana bakan bir odada kalıyordu. Bitişikindeki köşe odada ise Dinçer, Vehbi ve Sîret vardı. Sofi Hanım hafifçe kapıya vurdu: tık tık tık. Durdu; bir daha, tık tık tık. Dönüp oturdu, "uykusu çok hafif-tir, ama..." dedi. Bir müddet kimseden ses-sadâ çıkmadı; içimde bir korku belirdi. O sırada bitişik odadan Dinçer, Vehbi ve Sîret çıkıp bize katıldılar. Sofi Hanım dayanamadı, kalktı, tekrar kapıya vurdu: tık tık tık, tık tık tık... Cevap alamadı. Erhan kalktı, koridordan oda-mıza doğru yürüdü. Az sonra elinde neyle geldi, kapının önüne diz çöküp oturdu ve üflemeğe başladı.

Târihsiz bir ses ansızın bütün geceyi kapladı; dünyânın en basit sazı olan bir kamış parçasından böyle gönül yakı-cı, yürek paralayıcı bu feryad nasıl çıkıyordu? Bu yalvarış, yakarış, gizli bir endişeyi hay-kıran bu

4

nağmelerle, bizim duygularımızı nasıl dile getiriyordu? Erhan kendinden geçmiş gibiydi, uzun uzun üfledi. Sonra sustu, bekledi; kapı açılmadı. Çâresiz, kalktı; neyini bırakmak üzere odamıza doğru gitti.

Derin bir sessizlik sürüyor, kimse konuşmuyordu. Halil Can, Râşid Bey ve başkaları da geldiler, vaziyete muttali oldular. Sonun-da Nihad Bey “Hanımefendi rahatsız olmasınlar?” Kâzım Bey “Aman Allah korusun” dediler. Sofi Hanım bir daha kapıya geldi ve kuvvet-le vurdu: tak tak tak...tak tak tak...tak tak tak tak! Kapının kolunu tekrar tekrar çevirdiler ama kilitliydi. Dinçer “pencereden girelim” diyerek kendi odalarına koştu; birkaç kişi ardından gitti, az sonra döndüler, “pencereden girmek imkânsız, arada çok mesâfe var” dediler. Onu kaybetmek korkusu içimizi sarmıştı. Bir anda herkes ayaklan-dı, her kafadan bir ses çıkıyordu, birisi “kapıyı kıralım!” diye haykır-dı; bâzıları otel sâhibini bulmak için merdivenden aşağı koştular.

Ve ansızın kapı açıldı ve O dışarı çıktı; hafif bir tebessümle selâm vererek “sabah şerifler hayrolsun” dedi. Birden ferahladık, de-rin bir ooh çektik. Kimse bir şey sormadı, o da hiçbir şey söylemedi. Kâzım Bey “Eh, hadi gidelim isterseniz” dedi.

*

Hazret-i Şems'de

Otelden en son biz çıktık; daha merdivenlerden inerken ağla-maya başlayan ve bir türlü teskin olamayan Erhan'la berâber kâfile-nin ardından, Şerâfeddin Câmîi'ne doğru ağır ağır yürüyerek mey-danı geçiyorduk. Elimi omzuna atmıştım, teselli için bir söz söyleme-ğe mecâlim yoktu. Tam sokak lâmbasının altına geldiklerinde O'nu gördüm; ince, nârin endâmiyla hafifce salınarak, sanki yere basma-dan uçar gibi âhenkle yürüyordu. Eskilerin rûh-i revan, serv-i hırâ-man dedikleri ancak O olabilirdi. Dünyâmın merkezi O'ydü; O her şeyden değerliydi, az önce bunu yaşayarak öğrenmiştim. Aklım, fikrim, bütün düşüncelerim ve duygularım, bütün varlığım O'na bağlıydı ve rûhum, O'nun bastığı toprağa yüz-göz sürerek, ayak iz-lerini öpe öpe, ardınca sürüklenip gidiyordu.

Enderûnî Vâsıf böyle bir hâli gerçekten yaşamış mıydı, yoksa o hârikulâde beyti benim için mi söylemişti?

O gül endâm bir al şâle bürünsün yürüsün
Ucu gönlüm gibi ardınca sürünsün yürüsün

Kolum Erhan'ın omzunda, câmiin önünden geçip sağa dönerek Hazret-i Şems'e doğru yöneldik.

*

Mescidin önündeki bahçeye girdiğimizde çok gergindim. Önce vahim bir endişe içinde büyük bir korku geçirmiştim. Yüreğime çö-ken şiddetli acıya dayanmış, sükûnetimi muhafaza edebilmişim. Sonra O'nu sağ-sâlim görünce öyle sevinmişim ki avaz avaz bağır-mak, koşmak, zıplamak istemişim. Şimdi, birbirinin tam tersi bu iki ruh hâlinin ardından

kendimi çok yorgun ve bitkin hissediyordum. Erhan biraz sâkinleşince elimi omzundan çektim; o kapıya doğru yürüdü, ben olduğum yerde kaldım. Yedi yüz yıl önceki o korkunç cinâyet aklıma geldi; Tebrizli Şems böyle bir gece karanlığında şehit edilmiş, lâkin cesedi bulunamayınca Mevlânâ, benim az önce yaşadığım endişeyi, azâbı ve elemi “Belki yine döner, gelir” ümi-diyle günler, aylar boyu yaşamıştı. Daha önce de ansızın kaybolup gitmişti. Onu aratmış, nihâyet Şam’da olduğunu öğrenince oğlu Sul-tan Veled’i göndermiş, bin bir ricâ ile dönmeğe râzı etmişti. Esâsen Şems “Bu kanlı bir yoldur” dememiş miydi,

“başımı veririm” vaadinde bulunmamış mıydı? O’na hançer sapla-yanlar da Mevlânâ’yı sevenlerdi, ne yazık ki aralarında öz oğlu (Bayram Yüksel oğlu; çarpık görüşü ve sığ idrâki ile, Hakk’ın lûtfu ih-sân nasıl, ne kadar anlayabilirdi ki? Ne garip bir oyun bu... Mevlânâ, yine hasretlere yanmış, yine her yerde onu aratmış, iki defa Şam’a gitmiş, eli boş dönmüştü. Yine de ümitsiz bir halde, yıllarca ondan bir haber beklemişti. Bu tükenmez sızıyı az önce bü-tün şiddetiyle duymuştum. O kanlı hikâye sanki şimdi yeniden ce-reyan ediyordu; böyle bir gece karanlığında Şems’e vurulan hançer, şimdi benim göğsüme saplanmış gibi, damla damla sızan kanım toprağa karışıyordu. Tâkatim tükendi, ayakta durmağa mecâlim kalmamıştı. Oturacak bir yer aradım, çeşmenin yanındaki bir taşta oturdum, gözyaşlarım sel gibi akmağa başladı.

Bir ara, hemen önümde, yerde, küçücük firûze bir ışık, mûnis bir tebessüm gibi karanlıkta çakıp söndü. Eğilip yerden aldım; iki santim boyunda bir çini parçasıydı. Hiç şüphesiz Hazret-i Mevlâ-nâ’nın türbesinden, Kubbe-i Hadra’dan benim duygularımı paylaş-mak için kopup gelmişti, o anda buna inandım. Yeşilimsi yumuşak parıltısıyla âdeta gülümsüyor, “ben senin âşinânım, seni anlıyorum,” diyordu. Onu avucumda ısıttım, sonra üşümesin diye cebime koy-dum. Kalktım, çeşmede yüzümü yıkadım, kuruladım.

6

1959 Konya Hâtırası: Öndekiler soldan sağa: Kemal Araz, Sâmiha Ayverdi, Muallâ Araz.
Ayaktakiler soldan sağa: Dinçer Dalkılıç, Zeki Ermumcu, Vehbi Güneri, Özcan Ergiydiren,

Yusuf Ömürlü Erhan Altıntaş Ali Yılmaz Kafadar Siret Yalcın Kavtaz 2
geldim. Dönüp baktım; alaca karanlıkta herkes kapı önünde toplanmış, bekliyorlardı. Yürüyüp yanlarına vardım. Meğer henüz imam da, müezzin de gelmediğinden câmiin kapısı kilitli imiş. He-men yandaki sokağa koştum, pencerelere bakıp ışığı yanan bir ev aradım; müezzinin evini soracaktım; lâkin hepsi karanlıktı, çâresiz dönüp geldim. Bâzıları hâlâ kocaman kapının mandalına basıyor, açmağa çalışıyor; biri bırakıyor öbürü alıyordu. Nihâyet açmaktan ümid kesildi. “Hava da soğuk, üşüdük erenler, ne yapsak, otele mi dön-sek?” “Biraz daha bekleyelim, elbette birinden biri gelir” “Eyvallah sultâ-nım, bekleyelim” derken müezzin çıka geldi. Kocaman bir anahtarla kilidi açıp geri çekildi. Sâmiha Anne kapının önündeydi; parmakla-rının ucuyla hafifçe dokundu, ağır kapı gıcırdayarak ardına kadar açıldı. Bir an durdu, sonra eşiği atlayarak yürüdü; ardından hepi-miz câmiye girdik.

Hazret-i Şems’in makâmı önünde diz çöküp niyâz ettikten son-ra hanımlar arka tarafta, beyler önde, biz gençler de biraz geride oturduk. Ezan vakti henüz gelmemişti. Mihrâba geçen Kâzım Beye-fendi besmele çekip Kur’ân-ı Kerîm okumağa başladı: “Tebârek’ellezî biyedihî’l mülk ve hüve alâ küllü şey’in kadîr... Mutlak hükümrânlık elinde bulunan Allah yüceler yücesidir ve O’nun her şeye gücü yeter.” Allah’ın kelâmı bir anda sanki bütün cihânı doldurdu. Ve bu olağanüstü ses o kadar güzel ve o kadar tesirliydi ki ancak, Peygamber’e âyetleri okuyan Cebrâil’in sesi böyle muhteşem olabilirdi. Hiç şüphesiz Cennet-i Âlâda zaman zaman işte bu sesle okunan Kur’an her yan-dan aks edecek ve bütün kuşlar, akarsular, ağaçların yapraklarını okşayan rüzgâr ve ellerinde

sazlarıyla melekler ona eşlik edecek ve herkes bu ilâhî cümlelerin iç içe derinleşen yedi mânâsının idrâki ile mest ü hayrân, Allah’ın cemâlini temâşâ edecekler. Bambaş-ka bir âlemdeydik; Şems’in makâmında, Mevlânâ’nın huzûrunda, Sâmiha Anne

ile aynı çatı altındaydım; hâcet kapılarının açıldığı bu seher vaktin-de

Ömer Yılmaz Ertan

*

(Devam Edecek)

Din ve Millet

Y.Doç.Dr. Emin Işık

Din, insanlığın hayâtındaki ilk sosyal kurum-dur: Târihte ne kadar geriye gidilirse gi-dilsin, insanların dîni toplumlar hâlinde yaşadığı görülür. Eski top-lumlarda, insanların ortaklaşa dünya görüşü dîne dayanıyordu. Top-lum, din tarafından yönlendiriliyor ve din kurallarıyla yönetiliyordu.

Klanda, eğitim, evlenme, avlanma, savaş ve barış, dînin kutsal kurallarına uygun olmak zorundaydı. Kutsal toteme bağlı olan sosyal yapı, gâyet sıkı ruhsal bağlarla birbirlerine bağlanan, pek çetin emir ve yasakları benimseyen, belli bir takım ödevleri kayıtsız, şartsız yeri-ne getiren insanlardan meydana gelen büyük bir âile şeklindeydi.

Klan hayâtında, tek etkili kurum olan dînin, boy ve kavim hayâtında da etkisini sürdürdüğü görülüyor.

İnsanlığın Rönesans'a kadar, târih boyunca, geçirdiği bütün ev-relerde, kişileri ve toplumları ciddi şekilde, etkilemiş olan dînin, millet sürecinde de etkili olup olmadığına bakacağız.

Her milletin bir dîni vardır. Dînin, millet hayâtındaki yeri ve önemi, hiçbir zaman göz ardı edilemez. Ancak onun, her milletin hayâtında, aynı önemde yer almış olduğu da iddia edilemez. Çün-kü milletlerin târih içindeki var oluş mâcerası, farklı farklıdır; Hiç birinin geçirdiği evreler, öbürüne benzemez. Her milletin kendine mahsus târihi ve kültürü vardır. Milletleri millet yapan, her birine, ayrı bir kimlik ve kişilik kazandıran şey de budur.

Millet için çok târifler yapılmıştır ve bu târiflerin hemen hepsin-de yer alan ana unsurlar şunlardır;

Maddî olanlar: Soy birliği, vatan birliği, ekmek ve üretim (ekonomi) birliği.

Mânevî olanlar: Din birliği, dil birliği, ülkü ve dilek birliği.

Ancak, bu unsurlar, bütün milletlerin oluşumunda, aynı ölçüde, yâni ,eşit oranda yer almadı. Her milletin hayâtında bu unsurlar-dan biri veya ikisi ön plana çıkarak, baş aktör ve önemli faktör ola-rak rol oynadı.

Milletlerin hayâtında, ön palana çıkmış olan temel unsurlar, ol-mazsa olmaz ve asla vazgeçilmez özellikleriyle o millete, kendine özgü bir millî kimlik ve karakter kazandırır.

Bu anlamda, temel faktör, Çin için ırk (soy), Fransız milleti için dil,

Yunanlı ve İranlı için din ve mezhep, öteki unsurlara göre, daha belir-gindir. Almanlar sanâyici, İngilizler tüccar ve denizcidirler. Keza, İtal-yanlar ve Portekizler denizci diye tanınırlar. Yahûdi'nin iki bin sene boyunca, ne vatani, ne devleti, ne de müşterek bir dili vardı. Dünyâ'nın her tarafında, küçük azınlıklar hâlinde yaşıyorlardı. Buna rağ-men, millet olarak, varlıkların sürdürdrebildiler ve hep var ola geldiler.

Bu kadar olumsuz şartlara rağ-men, millet olma özelliklerini, sâdece dinleri ve dinlerine bağlılıkları sâyesinde sürdürdrebildiler.

İsrâil-Arap Savaşı sırasında (1967), İsrâil ordusu, Kudüs'e girin-ce, Moşe Dayan, "İkibin senelik rüyamız gerçek oldu. Biz bu günümüzü, Tevrat'a ve ona olan inancımıza borçluyuz" demişti.

Hakikaten İsrâil milletinin, dînine bağlılığı, bütün milletlere ör-nek olacak niteliktedir.

Bu konuda, diğer milletlerin, onlardan öğrenecekleri çok şey ol-duğu söylenebilir.

Milletlerin oluşumunda olduğu kadar, ayakta kalışında da, dî-nin önemli rol oynadığı görülüyor. Birinci Cihan Harbi'nden sonra, Polonya milleti tekrar kurulurken, kendilerinin Katolik olduklarını ve Almanlardan ayrı bir millet olduklarını ileri sürdüler. İrlandalılar da İngilizlerden ayrı bir millet olduklarını Katolik olmalarına bağla-dılar. Dinleri ayrı olduğu için Pakistanlılar, Hindistan'dan ayrıldılar ve ayrı bir devlet kurdular. Yunanlılar da millî varlıklarını, Orto-doks kilisesine borçlu olduklarını bilirler. Çünkü Yunan milletini, kilise oluşturmuş ve devletin kuruluşunda, papazlar çok önemli rol oynamışlardır. Hâlen Yunan milleti için, kilise, devletin en önemli temel kurumlarından biridir.

Bir din adamı olan Makaryos'un, Kıbrıs'ın, târihinde oynadığı et-kin rol, hiçbir zaman göz ardı edilemez. Ayrıca Kıbrıs meselesinde, Av-rupalı milletlerin, Türk tarafını haksız, Rum kesimini haklı görmelerin-deki inat ve ısrarları, aynı dinden olmalarından başka ne ile îzah edilebilir?

Târihte, Tuna Bulgarları diye anılan ve katıksız bir Türk kavmi olan Bulgarlar, Bizans kilisesinin etkisiyle Hıristiyan oldular. Türk ol-duklarını unuttular ve soydaşları olan diğer Türk kavimlerine düş-man kesildiler. Oysa Gagavuzlar, daha küçük bir azınlık oldukları, onlar da Bulgarlar gibi, Hıristiyan oldukları halde, nasıl oldu da Türk kalabildiler? Çünkü, Bulgar papazlar, kendi halkına, Türk ve İslâm düşmanlığını telkin ederken, Gagavuz papazları, sâdece kiliselerde değil, ev ev dolaşarak, halka Türk olduklarını, Türk kalmaları için de dillerini korumaları gerektiği yolunda telkinde bulundular.

Kayseri, Konya, Ereğli, Çorum ve Niğde gibi yerlerde, asılları Türk olan, Türkçe'den başka dil bilmeyen, târih boyunca, kilisedeki resmî âyin ve duâlarını da Türkçe yapan Karmânlılar denilen bu insanları, biz Türk saymadık. Onlar da kendilerini bizden saymıyorlardı. Aynı dinden oldukları için, kendilerini Rum kabul ediyorlardı. Bu yüzden onları, mübâdelede Yunanistan'a gönderdik. Oradaki Müslümanlarla değış tokuş yaptık.

Aslında, onlar, Malazgirt(1071)'ten, önce, Anadolu'ya gelmiş ve yerli halkın dînini benimsemiş olan Türklerdi. Ama biz onları, ken-dimizden

saymadık. Buna karşılık, Boşnakları, Arnavutları, Pomak-ları, Çerkezleri, Abazaları ve Gürcüleri, ırkları ve dilleri ayrı olduğu halde, sırf Müslüman oldukları için severek bağrımıza bastık. Türk oldukları halde, Çuvaşları, milletimizden saymadık da, Kuzey Afri-ka'nın Berberî kökenli insanlarını, hatta Sudanlı siyâhileri, sırf Müs-lüman oldukları için milletimizden saydık.

Bir İngiliz Lordu, “Biz Kâhire’de yaşayanlarla İstanbul’da yaşayanların aynı millet olmadığını, kendilerine kabul ettirmek için yüz sene uğraştık” diye öğünürken, ne demek istediği anlaşılıyor mu?

Biz Anadolu’ya Malazgirt Zaferi ile girdik. Oymaklar hâlinde, Anadolu yaylarının çeşitli yerlerine yerleştik. Okuma yazma seviye-sinin çok düşük olduğu, dergi, gazete, telefon, radyo ve televizyon gibi iletişim araçlarının bulunmadığı bir çağda, bu kadar farklı yer-lerdeki dağınık oymaklardan, nasıl oldu da millet hâline gelebildik?

Orta Asya bozkırlarında göçebe iken, Anadolu’da İslâm dînini canla başla benimseyip, toprağa bağlanan Türkmen boyları, din bir-liği ile vatan birliği temelinde birleşip, millet oldular.

Anadolu’da Türk Birliği, vatan ve din temeli üzerine kuruldu.

Biz, târih boyunca, bu ikisi için yaşadık ve bu ikisi için savaştık. En büyük mimârî eserlerimiz, câmilerimizle kışlalarımızdır. Muhteşem câmiler ve ünlü kışlalar meydana getirdik. Yahyâ Kemal, “Süleymâ-niye’de Bayram Sabahı” adlı destan şîirinde, bu gerçeği şöyle dile getirir:

Artarak gönlümün aydınlığı her sâniyede,
Bir mehâbetli sabah oldu Süleymâniye’de
Kendi gök kubbemiz altında bu bayram saati,
Dokuz asrında bütün halkı, bütün memleketi,
Yer yer aksettiriyor mâvileşen manzaradan,
Kalkıyor tozlu zaman perdesi her ân aradan

.....

Ordu milletlerin en çok döğüşen, en sarpı,
Adamış sevdiği Allâh’ına bir böyle yapı.

İstiklâl Marşımız’da da aynı kutsallarımız dile gelir. Millî marşımız, bütünüyle millî varlığımızın “âmetüsü” gibidir:

Rûhumun, senden ilâhî şudur ancak emeli:
Değmesin mâbedimin göğsüne nâmahrem eli.
Bu ezanlar ki, şehâdetleri dînin temeli,
Ebedî yurdumun üstünde benim inlemeli.
Verme, dünyâları alsan da, bu cennet vatanı!

Malazgirt Savaşı’nın esas sebebi, İslâm halîfesini savunmaktır. Bağdat’ı almak, Halife’nin kafasını kesip Bizans’a getirmek üzere yola çıkmış olan Romanos Diogenes’in karşısında Türkler vardı (1071). Dokuz asır sonra, Medine’de, Hazreti Peygamber’in Türbesi-ni yıkmaya ve kutsal emânetleri yağmaya gelenler de (1918) karşıla-rında, yine Türkleri buldular.

yıl içinde, ne yaptığımızı, ne için savaştığımızı bakacak olursak, millî yapımızda neyin ön planda olduğunu açıkça görürüz.

Her millet kendi târihinden ibârettir.

Biz, fethettiğimiz ülkeleri, İngilizler gibi sömürmedik. Sömürge savaşları yapmadık. Hükümümüz altına giren hiçbir milletin dînini ve dilini değiştirmeye de kalkmadık, bunun için baskı da yapmadık. Onlardan sâdece kânunlarımıza itaat istedik. Dünyâya barış ve hu-zur getirmek için savaştık. Adâleti sağlamaya çalıştık. Dünyâya ba-rış ve huzûrun ve iç barışın, dünya barışına bağlı olduğunu biliyor-duk. Atatürk'ün “Yurtta sulh, cihanda sulh” sözü, rastgele söylenmiş değildir. Bu söz, târih boyunca, cihan hâkimiyetine oynamış bir milletin, bu hâkimiyetten ne beklediğinin açıkça ifâdesidir.

Biz sömürge savaşı yapmadık. Maddî çıkar peşinde koşmadık. O halde, bunca savaşı niçin yaptık? Nasıl oldu da dünya târihine, “Ordu-milletlerin en çok döğüşen en sarpı!” diye geçtik?

O zaman târihe soracağız, atalarımızdan öğreneceğiz:

Onlar, “Îlâ-yı kelimetullah” için savaştık, diyecekler.

Milleti meydana getiren unsurlar arasında, dîne ayrıcalık ka-zandıran şey, onun kutsallık özelliğine sâhip olmasıdır. Kutsallığın kaynağı ise Tanrı'dır.

Uğrunda ölünecek kutsal değerleri olmayan bir milletin, millet ol-ma özelliğini koruması ve sırf maddî değerlerle ayakta kalabilmesi müm-kün değildir. Böyle bir millet, yabancı kültürlerin yıkıcı ve yıpratıcı et-kilerine karşı direnemez. Kısa zamanda eriyip gider. Eriyip gitmese de başka milletlerin ayakları altında ezilmekten ve sürünmekten kurtulamaz.

Türk milleti için İslâm dîni, sıradan bir kimlik ve kişilik meselesi değildir.

esidir.

ğinin inkârıdır.

yle, bir üst kimlik olan

ummei oima yolunda nızla hareketken, müslüman milletlerin, millet olmanın da gerisinde kalıp, âşiret durumuna düşmeleri ne-dendir?

Kader Çıkmazı

Bekir Sıtkı Erdoğan

Kader Çıkmazı

Yâ Râb! Nedir bu derde dermân acaba?

Hiç yok mu bu çıkmazda bir imkân acaba?
Şans ufkuma doğmaz mı uzak bir yıldız?
Dönmez mi biraz tersine devrân acaba?

Son Koz

Hızlandı kumar, ortaya her cevrini sür!
Değmez ki tasarrûfa şu üç günlük ömür.
Son koz olarak saklıyorum son nefesi,
Hiç durma, ne var ne yoksa çek resti götür!

Vedâ Mahşeri

Sen batma bugün dost, keder, gam batsın!
Batsın bu şehir tümüyle dam dam batsın!...
Sen dön ki, felek tersine dönsün bu gece,
Dünya batacak meğer yarın; tam batsın!

Şükrü Paşa'nın Vasiyeti

Prof.Dr. Beynun Akyavaş

Roma İmparatoru Hadrianus M.S. 123-124'de, Trakya'da, Tunca, Arda, Meriç nehirlerinin birbirlerine kavuştukları yerde bulunan ve bir Trak köyü olan Orestia adlı küçük bir kasabaya herhalde siyâsî ve askerî bakım-lardan ehemmiyetli gördüğü için kendi adını vermiş ve bu güzel kasaba İlkçağ boyunca Hadrianopolis adıyla tanınmıştır. Hadrianopolis İslâm ve Osmanlı târihlerinde Edrenos gibi isimlerle de anıldıktan sonra Murad Hüdâvendigâr zamânında Edrene şekline dönmüş ve muhtemelen XVIII. asırdan itibaren Edirne olarak kullanılmıştır.

Edirne'nin Osmanlıların eline ne zaman geçtiği tam olarak bilinmemekle beraber XIV. asrın ikinci yarısı, 1361 veya birkaç sene sonrası olduğu kabul edilmektedir. Edirne'nin fethi hem İstanbul'un, hem Rumeli ve Balkanlar'ın yâni Avrupa'nın fethini daha kolay düşünülür hâle getirmiştir. Yıldırım Bâyezid İstanbul'un muhâsara ve fetih hazırlıklarını burada yapmış, nitekim Anadolu Hisarı da bu maksatla inşâ edilmiştir.

Osman Gâzî'den, Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşundan itibaren Osmanlılar'ın gözünde ve gönlünde, hayallerinde ve hakî-katlerinde hep İstanbul vardır ve Osmanlı'nın bu büyük rüyasının hakikat olması Sultan II. Murad'ın oğlu Fâtihten Sultan Mehmed Han'a müyesser olmuştur.

Edirne İstanbul'un fethinden ve pâyitaht olmasından sonra uzun bir müddet "pâyitaht-ı kadîm" olarak ehemmiyetini muhâfaza etmiştir.

Fâtihten Sultan Mehmed bu şehirde doğmuş, babasının tahttan ferâgati üzerine bu şehirde tahta çıkmıştır. Sultan II. Bâyezid, Yavuz Sultan Selim ve Kânûnî Sultan Süleyman bu şehirde de saltanat sürmüşler ve bu şehri mâmur ve muhteşem bir hâle getirmişlerdir.

Osmanlı pâdişahları Edirne'yi hep sevmişlerdir. Sultan I. Ahmed, II. Osman, IV. Murad, IV. Mehmed, II. Süleyman, II. Ahmed, II. Mustafa ve diğerleri.

Edirne, târihi boyunca gördüğü tabii âfetler, uğradığı yangın felâketleri bir tarafa, siyâsî ve askerî fâcialara da sahne olmuş, Milât-tan öncesinden başlayarak savaşlar yaşamış, işgaller geçirmiş, Haçlı seferleriyle boğuşmuş, bir onun bir bunun eline düşmüş bir serhat şehrimizdir. Târihlerin uzun uzun bahsettiği ve Rûmî takvime göre 1293 senesi olduğu için halk arasında 93 Harbi diye bilinen 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi'nden harâbeye dönmüş bir halde çıkan bu güzel şehir Balkan

Muhârebese'nde ise Bulgarların eline geçmiştir.
Merhum Ragıp Akyavaş anlatıyor:¹

Ölüm Adası

Balkan Muhârebese'nde Edirne'nin sukut ettiği gün Alayımızla Gelibolu civârında Kozludere köyünde bulunuyorduk. Hiç unutmam, az ötemizde de Of redif taburu, Karadeniz'in bu emsalsiz yiğit uşakları çadırılı ordugâhlarında bulunuyorlardı. Hava zehir gibi soğuk, çadırlarımız yarı beline kadar karla örtülü idi. Teessürden çenemizi bıçak açmıyordu. Edirne'nin sukûtu ruhlarımızı ezim ezim eziyordu. Bu sukut son emelimizin de sukûtu olmuştu. Gelen haberlerden Bulgarların eline esir düşen askerlerimizin mâruz bırakıldıkları çok hâince muameleleri öğrendikçe tüylerimiz diken diken oluyordu. Buna rağmen askerlerimizin îmânı sarsılmamış, mâneviyatı kırılmamıştı. Kalblerimizde yalnız intikam hissi alev alev yanıyor.

1913 senesi Temmuz ayının onuncu günü sabahleyin alaturka saat üçte (o zaman zevâlî saat henüz kullanılmıyordu) Edirne'ye girdik, Seli-miye Câmii'ne en yakın bir yerde bulunan Kırıyık tabyasına yerleştik. Bulgar obüslerinin bu muhteşem âbidenin kubbesinde kasden açtıkları rahnele-re rağmen Câmî târihimiz gibi dimdik duruyordu. Bir tek arzu içimi kemiriyordu. Kozludere'de işittiğimiz fâcialara sahne olan Sarayıçi'ni gidip görmek. Büyük Fâtih'in İstanbul'un fethini içinde tasarladığı Sarayıçi, Tunca'nın bir adacığdır. Nice kösler dinlemiş, zaferlere şâhit olmuş ağaçlara baktım, kabukları soyulmuştu. Bu kabuklarla nâdan ve liyâkatsiz ellerde kalan Fâtih'in torunları beslenmişti. Ağaçların dibinde şuraya buraya serpilmiş çene kemikleri, kollar, bacaklar Edirne'nin son müdâfleri kahraman Anadolu çocuklarından bize kalan birer mukaddes emânet gibi duruyordu.

Edirne sukut ettikten sonra Bulgarlar, ellerine düşen askerlerimizi, bir zamanlar toprakları üzerinde zafer destanları okunan Tunca'nın bu ağaçlıklı adacığına yerleştirmiş, orada bir ölüm adası yaratmışlardı. Sıfırın altında otuz derece soğukta örtüsüz, ekmeksiz, ateşsiz, ocaksız, perîşan bir halde bırakılan Türk evlâdları kaç günler ve kaç geceler zifîrî karanlıklar içinde inlemişler, karların üzerinde can vermişlerdi. Dünya kuruldu kuralı hiçbir milletin târihi, esirlerine karşı bu derece şenî, bu derece fecî bir gaddarlık kaydetmemiştir. Maksat âşikâr, Türk ırkını imhâ etmek.

Bu fecî manzarayı o târihte Bulgar hâmîleri Avrupalılar gelip mahalinde gördüler. Gazetelerinin foto muhâbirlerine bu vahşeti olduğu gibi ve hem de kendilerine bir hisse-i hicab ayırmadan tesbit ettirdiler. Bu canlı ve-sîkaldan biri Fransızca İllustration mecmuasınının 19 Nisan 1913 târih ve 3660 sayılı nüshasında intişar etmişti. İnsâniyetin yüzünü kızartıcı bu vesîka bende vardı. Vefâ yangınında birçok kitabımla berâber zâyî oldu. Kırk beş sene sonra bu yazıları yazarken ciğerimde kapanmış gibi görünen yaralar tekrar delinip deşildi!..."

Ebediyen Türklerin pâyitaht-ı kadîm'i olarak kalacak Edirne'nin

¹ A. Ragıp Akyavaş, Târih Meşheri, Türkiye Diyanet Vakfı, 2. Baskı, Ankara, 2007, c.I, s. 169-170.

fethinden sonra Osmanlılar evvelâ Tunca nehrinin kenarında Kale-içi'nde yerleşmişler, ilk îmar hareketleri de burada başlamıştır. Edir-ne'de inşa edilen câmiler, medreseler, köprüler, imâretler, kervansa-raylar, hanlar, hamamlar, çeşmeler, Dârüşşifâ ve saraylar... Her biri emsalsiz bir medeniyetin, bir büyüklüğün şahitleri. Ne yazık ki, bu eserlerin bir kısmı kaybolmuş, bir kısmının da sâdece harâbesi kal-mıştır. Meselâ I. Murad ile Yıldırım Bâyezid'in sarayları yok olmuş-tur. Sultan II. Murad zamânında yapılmaya başlanan, Fâtih Sultan Mehmed zamânında tamamlanan, Kânûnî Sultan Süleyman zamâ-nında genişletilen Saray-ı Cedîd-i Âmire, diğer adıyla Edirne Sara-yı'ndan ise Osmanlı-Rus Harbi'nde Ruslar Edirne'ye yaklaşırlarken Edirne Vâlisi Cemil Paşa veya Müşir Ahmed Eyüb Paşa'nın emriyle Saray'ın mahzenlerinde muhâfaza edilen cephâne ateşe verildiği ve Saray berhavâ edildiği için sâdece harâbeler kalmıştır. Saray'ın yeri-ne Sarayıçi denilmektedir. Sarayıçi'nde, Balkan Harbi'nde yaşanan Bulgar mezâlîmi, yirmi bin cana mâl olan o görülmemiş vahşet hiç hatırımdan çıkmadı ki Sarayıçi'nin güzelliğini görebileyim!... Hal-buki burada Saray-ı Cedid'den kalma bir orman var. Coşkun bir ye-şillik deryâsı gibi olan bu ormanın içindeki yaşlı başlı, görmüş ge-çirmiş ağaçlar, çeşit çeşit, rengârenk çiçekler, cıvıl cıvıl kuş sesleri, şırl şırl sular herhalde cennet bahçeleri de böyledir dedirtiyor insa-na. Böyle bir güzelliği hayal etmek bile güç!... Orman aynı zamanda avlakmış. Târihimizde avcı olarak bilinen Sultan IV. Mehmed bura-ya sık sık gelir ve avlanırmış.

Adâlet Kasrı ve önündeki Seng-i İbret yâni İbret Taşı işte şura-da. 1683'de Viyana'yı muhâsara ettiği halde zaptedemeyen Merzi-fonlu Kara Mustafa Paşa'nın vücudundan cüdâ eylenen başı bu ta-şın üstünde gösterilmiştir.

Dünyâya nam salan pehlivanların Kırkpınar'ı da Sarayıçi'nde. Kel Aliço'ların, Adalı Halil'lerin, Kurtdereli'lerin, Kara Ahmed'lerin, Koca Yusuf'ların torunları burada peşrev yapıyor, el ense çekiyorlar.

Edirne'yi bin bir heyecan ve hayranlıkla seyrettim. Mübârek bir şehir Edirne.

Şiirin gürül gürül akan nehirleri: Meriç ve Tunca, Karaağaç, tâ-rihî eserler, câmiler...

Yapımına Yıldırım Bâyezid'in oğlu Süleyman Çelebi zamânında başlanan, Mehmed Çelebi zamânında tamamlanan Câmi-i Atîk, Ulu Câmi. Sultan II. Murad'ın dâveti üzerine Edirne'ye gelen Hacı Bay-ram-ı Velî bu câmide halka vaaz etmiş, daha sonra imamlar vaaz kürsüsünü hürmeten hiç kullanmamışlar. Evliyâ Çelebi: "Bir kimse o kürsüye çıkıp vaaz etmeye kâdir değildir, zîra erenler mekânıdır" der. Sul-tan II. Ahmed ile II. Mustafa'nın Kılıç Kuşanma merâsimleri Ulu Câmi'de yapılmıştır.

Sultan II. Murad tarafından yaptırılan, şerefelerine üç ayrı mer-divenle çıkılan, Osmanlı mîmârîsine büyük yenilikler getiren Üç Şe-refeli Câmi.

Ve Selimiye!... Sus, konuşma, söyleme, yazma!... Dehânın ihtişâ-mı!... Seksen beş yaşındaki Mîmar Koca Sinan Ağa'nın semâlara yükselttiği Kelime-i Şahâdet!... İslâm'ın bir yanardağı!... Allahü Ekber.

Vatan uğrunda can veren şehitlerimiz, Edirne şehitliklerimiz.

Nihad Sâmi Banarlı merhum², şehitlikler, Müslüman mezarlık-ları “mâneviyat dolu birer dünya ve âhîret tablosudur” dedikten sonra şöyle devam ediyor:

“Bu mezarlar ve mezarlıklar birçok inanmışlar için ecdad ruhlarının ve bu ruhlardan müteşekkil ruh ordularının karargâhlarıdır. Bugün halâ Türkiye’de öyle inanılır ki, bizim vatanımızı, kaç kerreler, akla hayâle sığmayacak kadar büyük tehlikelerden, sanki bu mezarlar korumuş, bu evliyâ türbeleri, bu ecdad tümsekleri ve bu ruh orduları kurtarmıştır.”

Şehitlerimizi, gâzilerimizi, kahramanlarımızı, sevdiklerimizi unutmamalıyız. “Unutanlar unutulmaya mahkûmdur.”

Edirne’de Şükrü Paşa Anıtı ve Balkan Harbi Şehitleri Müzesi’ni küçük büyük herkes ziyâret etmeli ve durup uzun uzun düşünme-lidir.

Balkan Harbi fâciasında Edirne Bulgarlar tarafından sarılmış, târihimizin en ızdıraplı günlerini yaşıyoruz. Açlık, yokluk, salgın hastalık, soğuk!... Türk ırkını ortadan kaldırmak ve Osmanlıyı Bal-kanlar’dan çıkarmak için Sırbı, Yunanlısı, Karadağlısı, Bulgarı, bü-tün dünya başımıza üşüşmüş, bütün müdafaa imkânlarımız tüken-miş, bitmiş ama Türk askeri vatani sevmenin îmandan olduğunu ve bu Peygamber sözünü unutmuyor.

Şükrü Paşa ve Balkan Harbi şehitleri için fevkalâde bir müze hâ-line getirilen ve Edirne’nin en yüksek yerindeki 31 tabyadan biri o-lan Kıyık Tabyası’nda olsa heyecanlanır insan. Tüylere diken di-ken eden bombardıman gürültüleri, gümbürtüleri arasında Balkan Harbi’yle alâkalı izahat verilirken askerinin îâşe cetveline bakıyorum:

Sabah: üzüm hoşafı;
akşam: yağlı buğday çorbası,
ekmek tam

Birkaç gün sonra:

Sabah: yok;
akşam: üzüm hoşafı,
ekmek tam

Birkaç gün sonra:

Sabah: üzüm hoşafı;
akşam yok,
ekmek yarım

Çarpıntılar, çırpıntılar içinde Şükrü Paşa Anıtı’na gidiyorum. Bombardıman devam ediyor. İçim titriyor!... Anıt’ın üzerinde oku-yorum:

“Edirne Müdafî
Şükrü Paşa
1857-1916
Hüvel Hallak’el Bakî

² Nihad Sâmi Banarlı, Yahya Kemal Yaşarken, İstanbul Fetih Cemiyeti, 3. Baskı, İstanbul, 1997, s. 140-141.

Topçu Erkân-ı Mütebahhîrînden
Edirne'nin Kahraman Müdafîi
Birinci Ferîk Merhum ve Mağfur
Erzurumlu Mehmed Şükrü Paşa'nın
Ruhu için El Fâtîha

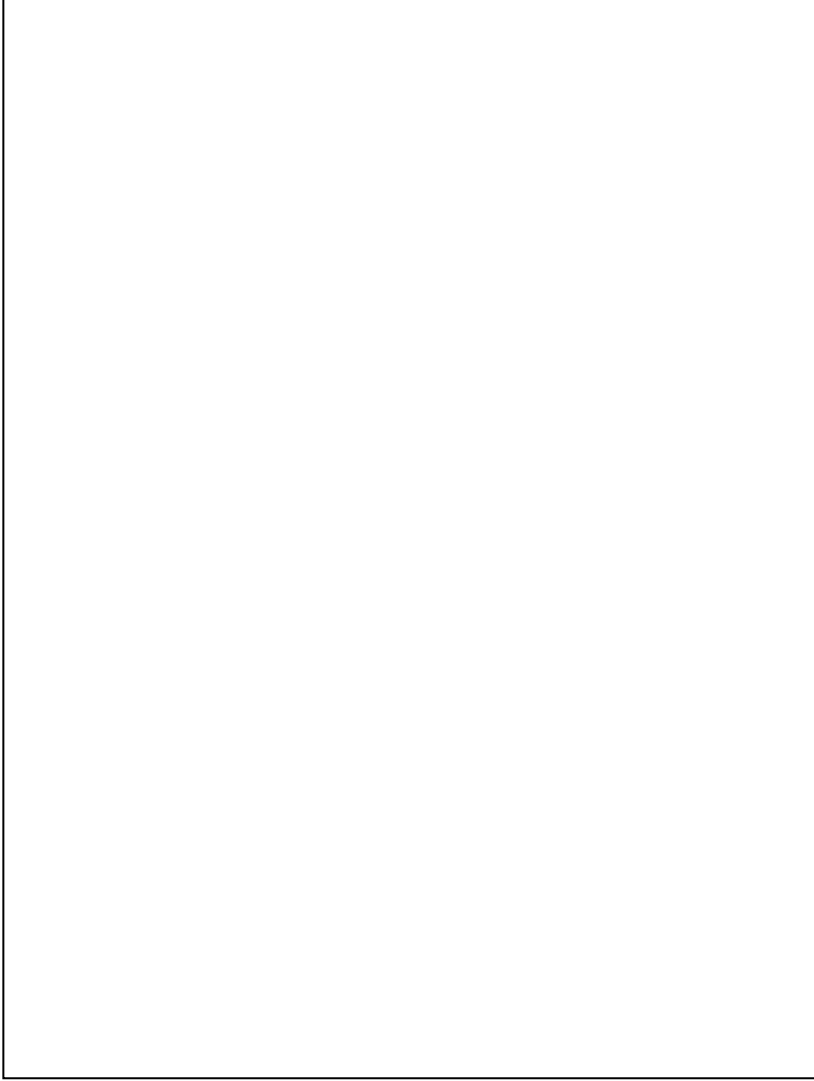
23 Mayıs 1332 (Rumî)
4 Şaban 1334 (Hicrî)"

Askerleriyle berâber süpürge tohumu yiyen Şükrü Paşa'nın bir avuç kemik kalan mübârek naaşı vasiyeti üzerine 24 Temmuz 1998 günü Türk bayrağına sarılı olduğu halde askerî merâsimle İstanbul Merkez Efendi Kabristanı'ndan Kıyık Tabyası'na nakledilmiştir.

Şükrü Paşa'nın Vasiyeti:

"Düşman hatlarımızı geçtikten sonra ölürsem kendimi şehit kabul etmiyorum. Beni mezara koymayın. Etimi itler ve kuşlar çeke çeke yesinler. Fakat müdafaa hattımız bozulmadan şehit olursam kefenim, lifim, sabunum çantamdadır. Beni bu mahalle gömecek-siniz."

Gözyaşlarımıza karışan duâlarımız ve minnetlerimizle.

Edirne Sarayı'nda aç bırakılarak öldürülen sivil-asker 20.000 Türk esiri ağaçların kabuklarını kemirmiş olarak gösteren ressam Scott'un tablosu.

“Habbe Habbe Değil Kubbe Kubbe Edirne”

Kemâl Y. Aren

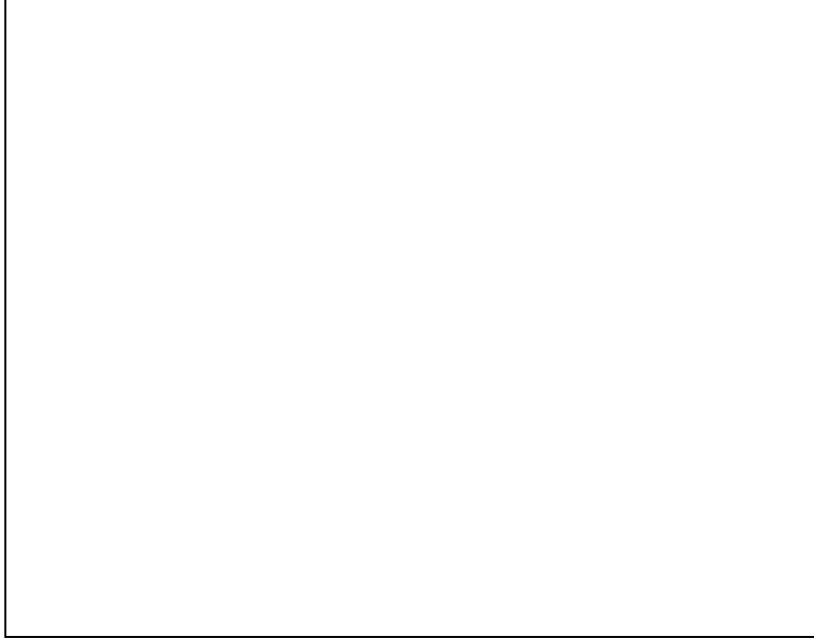
Dr. Coşkun Yıldırım'ın aziz hatırasına...

Bir Edirne sevdâlısını daha uğurladık!...
Edirne... serhat şehri!...

Yıl 1957 veya 58. Aksaray'daki Türk
Ocağı binâsında Şâir Beh-çet Kemâl Çağlar konferans veriyor: Yeri geldi
“Edirne, habbe hab-be değil, Kubbe kubbe Edirne!” der demez, yanımdan
‘Allah!’ diye bir sayha koptu...

Feryâdın sâhibi Edirneli Coşkun Yıldırım'dı.

O zaman, ikimiz de askerî tıbbiye talebesiyiz. Ben Manisa'dan
gelmişim, o Edirne'den. Askerî Tıbbiye çatısı altında buluştuk.

O, Necdet Sancar'ın yetiştirmesi, ben Nâzik Hoca'nın.

O, ismiyle müsemma, aşkın, taşkın, coşkun mu coşkun!... Türk-lük dâvâsı uğruna cihânı yakmaya hazır... Amma, o anda birisi Edirne derse âniden durur, boynunu büker: “A be, Kemâl, Edirne öksüz bir şehir. Edirne mazlum!... Osmanlı'nın anlı şanlı ikinci baş-kenti, nice safâlı demler sürmüş, şimdi ise var yoksulu, düşkün asil-zâde!... Ben, içimde, aha şuramda hep Edirne'yi bulurum. Her anı-şımda da içimden ağlamak gelir!..”

Hiç unutmuyorum, bir defâsında bizi Edirne'de gezdiriyordu, Murâdiye Câmii'ne çıkardı. Avlusundan Edirne'nin batısında göz alabildiğine ufka uzanan ovayı göstererek: “İşte, akıncılar buradan rüzgâr gibi uçan atlarıyla, kartal kanatlarını açarak Balkanlara uçtu-lar. İşte bak, bu oviden... Aha böyle!..” Kollarını açmış, Balkanlara uçuyor gibiydi...

Ve, o, serhat gâzisi, serhat şehrinin bağrına kondu. Muhakkak ki bir akıncı kolunun başında, beylerbeyinden gelecek emri bekliyor.

*

Yetmiş yıllık ömrünün elli yılını kendisinden şifâ bekleyen hastalarına hasretti. İlaçtan çok ümit dağıttı, îmân selâmeti tavsiye etti. Nörologtu, psikiyatri ihtisâsı da vardı. Hastalarını, mütad olan muayeneden ve lüzûmlu soruları sorup cevaplarını aldıktan sonra: “-Namaz kılıyor musun?” diye sorardı. “Kılmıyorum!” diyen olur-sa, “Namaz kıl! Namaz pek çok hastalığın şifâsı. Sonra bu ilâçları kullan, kısa zamanda bir şeyciğin kalmaz, inşallah!” dediğine çok zaman şahit oldum.

Efendisi olan bir mü'mindi.

İnşallah bu ebedî yolculuğunu Efendisi'nin rehberliğinde ta-mamlar!...

Rûhun şâd olsun, mekânın cennet olsun, aziz dost!..

12 Mart 2008

Ray

Ayşe Göktürk Tunceroğlu

Biz hep raya oturmayı bekledik. Raya oturmayı beklemeye çok küçük yaşlarda başladık. Önce ilkokul bitecekti, sonra ortaokul, lise. Şu imtihanları ver-sek, sene sonu bir gelse... Hele üniversiteye girelim de... Üniversite-ye girince işler rayına oturacaktı.

Ufkumuza üniversitenin kapısını koyduk, gözlerimizi oraya dik-tik, bizden önce girenlere gıpta ettik. Onların işi rayına oturmuştu.

Sonra bir gün o kapıdan biz de girdik. Girdik ama hayret!... Yine raya oturmamıştık. Hâlâ hop oturup hop kalkıyorduk. Üniversiteyi bitirmek lâzımdı. Hayallerimizi bu sefer mezûniyet günleri süslemeye başladı. Diplomayı bir alsak! Diplomamızı aldığımız gün raya oturdu-ğumuz gün olacaktı. Onu da aldık. Fakat unuttuğumuz bir şey vardı. İş bulmalıydık. Ekmeğimizi elimize almalydık. Bir işe yerleştiğimiz gün... İşte o gün.... Bulduk işimizi... Hatta aldık ilk maaşımızı. Bir mutluluk pırlıtsı yüzümüzde. Etrâfımıza bakındık, ray nerede? Buralarda bir yerde olmalıydı da... Oturmak üzereydik de... Biraz daha var gâliba. Bu hayat yalnız geçer miydi? İş bulunduğuna göre sıra neye gelmişti?

Cümle akrabâyı taallukat elbirliğiyle eş aramaya girişildi. Bu-lundu. Evlilik ufukta göründü. Hele söz, nişan, düğün telâşı bitsin, işler rayına otursun da.... İşleri rayına bir oturtalım da... Söz, nişan düğün... Telâşlar bitti, demiştik ki... Yeni telâşlar başladı. Yeni hayat yeni telâşlar getirmişti. Beyaz eşyânın taksiti bitsin de... Bitti. Ara-ba gerek. Arabanın taksiti bitsin. Bitti.

Bebek geliyordu. Yeni heyecanlar, telâşlar... Çocuk hele bir doğ-sun. Doğdu. Süttten kesilsin. Kesildi. Vallâhi çocuk bezden bir kur-tulsa, tamamdır! Kurtuldu. Yuvaya verelim. Verildi. Bu çocuk yalnız mı büyüyecek? Bir kardeş lâzım ona. İkisini berâber aradan çıkaralım da... Plan yürürlüğe kondu.

Bu arada ev alındı. Evin borcunu bitirirsek işler rayına oturacak. Çocuklar okula başlasın. Başladılar. Okulu bitirsinler. Bitirdiler. Yaz-lık alındı. Yazlığın taksitleri. Çocuklar hayırlısıyla üniversiteye gir-sinler de... Girdiler. Ray neredeydi, nereden nereye uzanıyordu, kaç kilometreydi.... Bilmezdik. Bilmeye de çalışmazdık. Gâliba bilmek de istemezdik. Bir ray vardı. Bir gün işler o raya oturacaktı. İşler rayına oturtulacaktı. Rayın üzerine vagon vagon dizilecektik. Ana babaları-mız, akrabâlarımız, çocuklarımız.... Herkes, her şey rayına oturacaktı. Raya oturmak nasıl bir şeydir tam bilemesek de, ray üzerinde yolcu-luğun rahat ve emniyetli olacağına dâir

inancımız vardı. Demokrasi-mizin bile rayına oturmasını bekliyorduk. Öyle ya, otoyollarda kazâ-dan geçilmiyor, demiryolları daha güvenli. Oturup da nereye gide-cektik? Onu da bilmezdik. Ray, şahsî hayatlarımızın kızılmasıydı.

Bir gün... Raya oturmayı beklemeye ilk başladığımız vakitten çok sonra... Çok sonra bir gün... Tamam dedik, nihâyet. O gün bugündür! İşler rayına oturdu! Çocuklar büyüdü. Çalışılacak ders, kazanılacak im-tihan, atlanacak eşik, açılacak kapı, geçilecek köprü... kalmadı. Kışlık ev, yazlık ev... Borç morç yok! Arabayı değiştirdik, perdeleri yeniledik, salonun boyası, yazlığın pergulesi... Hadi bakalım! Raya oturduk! Tam oturmuştuk ki, evet tam oturmuştuk ki, tam arkamıza yaslanmıştık ki, tam yola koyulmuştuk ki, vagonlar –bizimki dâhil- teklemeye başladı. Bu hesapta yoktu! Peş peşe sarsıntılar, titremeler... Nedir bu, ne oluyor? Raydan çıkıyordu vagonlar. Halbuki henüz oturmuştuk. Henüz her şey raya oturmuştu ki, kimi vagonlar raydan çıkıyordu. Devriliyordu. Ar-kamımızdaki bâzı vagonlar hizmet dışı kalıyordu. Katar eksiliyordu. Bizim vagonun muhtelif noktalarında kırmızı sinyal ışıkları yanıp sönüyordu. Sarsıntılar, titremeler, gıcırtilar, dumanlar... Ne oluyordu? Hesâbımız böyle değildi! Raya oturacak ve rahat ve güven içinde yolculuğa çıka-caktık. Ne olacaktı şim

Yolculuğa çıkmayı be
beklerken... Biz hep raya
yoktu.

Yaşlığa Methiye

Kâmil Uğurlu

O kuyucudan özür dileriz. Makâle süresince birçok defa “ben” birinci tekil zamiri kullanmak duru-munda kaldık. Kasıt, asla fakîrin bizzat kendisi değildir. Bir zümre, bizlerle aynı veya yakın yaşlar-da olan veya daha üst kademelere yükselmiş zevat-la ilgili bir zamirdir. Onların yerine kullanılmıştır. “Ben” diyen bu zümredir.

1. Sığınma (İltica)

Tanrım, sana şükürler olsun. Nihâyet gelmek istediğim menzile geldim. Işığın ve rahmetin kaynağına yaklaştım. Şu anda bulundu-ğum noktaya ulaşabilmek için uğraşan, çabalayan sayısız-sonsuz insanlar içinde bana ayrıcalık tanıdın, kollarımdan tutup kanatlan-dırdın, nice engeli, bir nice geçilmez suları, aşılmaz dağları aşırdın, bu yaş çizgisine taşıdın. Oğul verdin, nimet verdin, donattın, gözet-tin, hatırımı saydın, idrak verdin, insaf verdin, aşk verdin, hayret verdin ve insan sıfatıyla kuşattın.

Sen sonsuz bir rahmet limanısın ve sana sığınıyorum.

2. Giriş (Methal)

Çoğu evlerin, mahallelerin, köylerin ve şehirlerin en kuytu yer-lerinde hep onlar vardır. Câmilerde ilk saf onlardan kurulur. İçine biraz acıma, biraz dalga, belki birazcık saygı karıştırılmış kelimeler-le onların adı “beyamca, dede, yaşlıbey, hanımnine, teyzehanım”dır. Ölüm kervanını bekleyen umarsız bezirgânlar olarak kabul edilirler. Sâdece çevrelerindeki tanıdık, tanımadık insanlar değil, kimi zaman, belki çoğu zaman kendileri bile, bizzat, böyle bir düşünce içindedir-ler. Eleğini duvara asanlar takımındır onlar. Onlar ve diğerleri elbette yanlış düşünüyorlar. Onlar, “deryâ içindeyken deryâyı bilemeyen-ler”dir. Sâhip oldukları varlıklar ve erdemleri bilemeyenlerdir. Belki bunları düşünmeyen, düşünemeyenlerdir, tembellik edenlerdir.

Yaşlının “ikinci dereceden bir varlık”, giderek “en az külfet ve masrafla barındırılıp, ölüm kanalına gürültüsüzce aktarılacak” kişi olduğunu düşünen kültürler olabilir. Ama bu biz değiliz. Hâlâ böy-le düşünüp hayâtiyetini devam ettiren toplumlar olabilir. Bu top-lumlar çoğunluğu meydana getirebilirler. Teknolojiyi en iyi kulla-nanlar olabilirler. Ama bu biz değiliz.

Aslında yaşlıların îtibar görmediği dünya hayvanlar âlemidir. İhtiyar kurt hâlâ avlanabiliyor, avını öldürebiliyorsa, toplum içinde-ki varlığını sürdürebilir. J. Rudyard Kipling’in masalında ihtiyar kurt Akelâ, ceylanı elinden kaçırdığı gün kendi idâm fermânını yaz-mıştır. Genç bir kurt keskin dişleriyle bu dişsiz yaşlının hayatla olan bağını koparır ve onun ışığını söndürür. Çevre hayran bakışlarla sa-rılmıştır. Çünkü Akelâ zincirin zayıf halkasıydı ve gençler çetenin yaşlı bir kurt tarafından savaşa götürülmesini, güdülmesini, yönetil-mesini hazmedemiyorlardı.

Hâlâ insiyaklarıyla hareket eden iptidâî insanların tavrı da bun-dan farklı değildir. André Maurois güney denizlerinde yaşayan bâzı kavimlerden bahseder. Âilenin yaşlanan ve üretici vasfını kaybet-meye başlayan ferdi, yüksek bir hindistancevizi ağacının tepesine çıkarılır. Âile, ağacın altına halka olur. Başları, tepedeki babaya veya anaya veya her ikisine çevrilmiştir. Orada, dalların, yaprakların ve bulutların arasında korkudan tir tir titreyen bir zamanların sevgili-leri, velinimetleri, koruyucu-gözetici-leri, dehşetle on sâniye sonrası-nı beklerler.

Bütün âile ağacı sallamaya başlar. Bu ölüm depremi dakikalarca sürer. Bu zamânın sonunda dallara tutunup, düşmeden orada kala-bilen bir süreliğine daha yaşamaya, nefes almaya, âilenin yemeğ-in-den pay almaya hak kazanır.

Düşen için zâten kıyâmet kopmuştur. Beyaz karıncaların o ak-şamki kısmeti olurlar.

Hindistancevizi ağaçları çağdaş bahçelerde devam etmektedir. Bugün gazetelerin, televizyonların, yâni medya denilen kurumların, teknik ve elektronik boyaya boyanmış hindistancevizi ağaçlarından başka bir şey olduğunu mu sanıyorsunuz? Bir zamanların yakışıklı-ları, güzelleri, şampiyonları, peşinde koşulanlarının yaşlandıktan sonra nasıl ucuz

bahalarla alınıp satıldığını görmek artık yürek sız-latmıyor, olağan karşılanıyor.

Bu, insânî seviye ile ilgili bir hâdisedir ve bunlar bizim sözumüz dışındadır. Ölçümüz hâlâ insan olma haysiyetini, ayrıcalığını ve kaygısını taşıyanlardır ve sözumüz onlardır.

3. Övgü (Methiye)

Varılacak menzil önceden belli olduğuna, bu konuda şek-şüphe olmadığına, herkes o menzile doğru yürüdüğüne, mutlaka yürüdü-ğüne göre, demek ki orası özlenen ve varılmak istenen bir yerdir. Lütfen bir tepeye çıkın ve bu müthiş yolculuğu seyredin. Çıkış nokta-sına henüz yakın olanların yürümekte, kalabalığa karışmakta ve yü-rüyüşün temposuna uymakta ne kadar zorlandıklarını görürsünüz. Ortalarda daha dinç, gözleri parlayan, gülümseyen insanlar vardır.

Ve menzile yaklaşanlar. Onların daha yavaş hareketleri, yakla-şan vuslatın tadını çıkarmak ve daha iyi hissedebilmek adınadır. Yorulan dizler, tıkanan nefesler onların kendilerine bulduğu mâze-retler, göz boyamalarıdır. Sâhip oldukları saâdetin herkes tarafından görülmesinden, göze gelmekten, nazardan korktukları için takınılan yalancılıktan tavırlardır. Rahmetli anam, savaş sonrası yokluğu için-de kıvranan Toros Aladağlarında çok güzel ve gösterişli olan iki bü-yük kardeşime en eski, paspal kılıkları giydiren, onları “göz değme-sine, kem nazarlara karşı” korumuş. Rahmetli anlatırken gülerdi.

Ulaşmak için gidilen, serbest irâdeyle, zorlanmadan ve isteye-rek gidilen bir menzile yakın olanlar mı daha sevinçli olmalıdır, da-ha yürüyecek çok yolu, çekilecek zahmeti olanlar mı? Bir yarışta va-rış noktasına yakın olanlarla, daha çok uzaklarda koşanlar bir tutu-labilir mi? Bunu bilemeyecek ne var?

Bir ilâhi hükümdür ki, bilenlerle bilmeyenler bir olmaz. Zaman denilen o yaman hoca, insanlara, isteseler de, istemeseler de ne çok şeyler öğretmiştir. Onun rahle-i tadrîsinde daha uzun zaman diz çö-kenlerin, yenilere nazaran “daha çok bildiğini” bilmek için okur-ya-zar olmaya bile gerek yoktur.

Örnekler sunalım: Ben, insanın zaman ile aynı dere yatağında birlikte aktığını ve bu gidişâtın kendi kuralları içinde teşekkül ettiği-ni, asla müdâhale edilemeyeceğini, zamânın hükmünü mutlaka icrâ edeceğini biliyorum. Meselâ birtakım ruh tembellerinin yeni fikirle-ri özümlemeye zahmet etmedikleri için kendi zamanlarındaki, artık modası geçmiş fikirlere saplanıp kaldıklarını ben biliyorum. Bilebili-yorum. İşte asıl “yaşlıdır” denilerek bir kıyıya itilenler onlardır. On-lar hep kendilerinden söz ederler. Onlar hep sınıfta birinci, en kah-raman, en yakışıklı ve güzel, herkesin âşık olduğu ve onun yüzüsu-yu hürmetine dünyânın döndüğü kişilerdir. Tecrübesiz, sabırsız, za-man fakiri zamâne genci onu dinlerken önce güler, sonra sıkılır, sonra bunalır. Bunu ben biliyorum. Bir ayrıcalık değil midir?

Aklı başında bilinen bazı önemli kişilerin yaşlılık üzerine garip değerlendirmelerini görünce şaşırıyor insan. André Maurois bunlar-dan biri. Tâ 1938’de verdiği konferansları “Yaşamak Sanatı” adıyla kitaplaştırdılar. Garip garip lâflar ediyor orada Maurois:

“Ergenlikten ihtiyarlığa geçişler o kadar yavaş oluyor ki, değişen insanın kendisi bile bunu fark edemiyor... Macbeth’i kuşatan ordu gibi sonbaharın serinliği de belli-belirsiz sarı lekeler taşıyan yaprakların ardına gizlenerek ilerlemektedir. Sonra bir kasım sabahı... Sert bir rüzgâr bu altın maskeyi koparıp yere atınca, onun arkasından, kışın insanı donduran, titreten, tedirgin eden cılız iskeleti meydana çıkıyor.”

Devâmında şunlar var:

“... Üç gerçek dost vardır: Yaşlı bir kadın, yaşlı bir köpek ve hazır para. Gelişmiş ülkelerde bütün sosyal güvenlik sistemlerine ve yapılanmalara rağmen sevgisiz ve dayanışmasız toplum, yaşlılığı bunalımlı bir dönem hâline getiriyor.”

Bu ünlü Fransız beni ve benim yaşlılığımı anlatmıyor. Farklı bir kültürün penceresinden farklı bir dünyâya bakıyor. Ben o dünyâda yaşamıyorum. Yâni Maurois’nın anlattığı ben değilim. Şimdi benim sevgilerim daha ağırbaşlıdır. İptidâî anlaşmazlıklar iptidâî duygularla birlikte ortadan kalkmıştır. Ve bunların getirdiği, getirmesi muhtemel bütün tehlikelerden ve can sıkıntılarından kurtulmuş olmak ne güzel. Yanlış anlamalara, yanlış okumalara sebep olmasın, bu yaşların, yâni en güzel yaşların aşkları da en güzel oluyor. Söz-gelimi bendeki Meh-met Emir’in sevgisini hiçbir Kerem ile Aslı destânı yazamamıştır. Nesli-han’ımın eline Leylâ su bile dökemez, Mecnun bizim sentimize uğra-yabilmez. Aşk olmadan var olmak mümkün müdür? Ama “aşk budur.”

*

Emeklilik birtakım kişilere göre ölüm vâdisine kestirmeden gi-den bir yoldur. Öyle şey olur mu? Emeklilik, hayâtın insanlara sun-duğu olağanüstü bir imkândır. Çalışmak, zevk almak ve doymak, huzura doymak için bir fırsattır. Kişi bu çağda kendisini paçasından yakalayan birçok refulmandan artık kurtarmıştır. Duyduğu gerçek, hissettiği gerçek, dediği gerçektir. Gerçektir, çünkü altyapısı artık ve nihâyet tamamlanmıştır.

Resmî görevde iken günde on sekiz saat çalışıp yorgunluktan bitap düşen şu fakir, şimdi günde yirmi sekiz saat çalışıyor ve za-man yetmiyor. Eskiden zamânın peşinden koşarken şimdi zaman ona yetişmeye gayret ediyor. Meğer ne çok okunacak, görülecek, gidilecek, söylenecek, çizilecek, boyanacak, gülünecek, hüznülenecek, öfkelenecek, heyecanlanacak şeyler varmış, şimdiye kadar far-kına varılamayan. Hatta tembellik yapmak isteyenlere de hazır mâ-zeretler sunuyor bu çağ: “Ben emekliyim, üstüme varma” kurtuluş cümlesi ancak bu zamanda söylenebiliyor.

İnsanın kendine âit olan iki en önemli unsurun; kalbinden sonra zamânın farkına varması bu dönemde mümkün oluyor. Zamâna sâhip olduğunuzu hissediyorsunuz. Onun akışına kendinizi daha bir far-kında olarak

bırakabiliyorsunuz, kıyılarıdaki kır çiçeklerine şevkle el sallayabiliyorsunuz, gelinciklerin gözbebeklerine bakabiliyorsunuz.

*

1935'te yazılmış bir kitabı 1980'lerde okuduğumuzda etkilen-miştik. O zamanlar bu tip kitaplar modaydı. Kitabın adı Hayat Kır-kında Başlar idi ve Walter B. Pitkin adında birine âitti. Şimdi aynı ki-tabı başka bir insan olarak okuyor, farklı anlıyor, öyle değerlendiriyoruz. Kitapta bir ara Arthur Schopenhauer konuşuyor:

“...Benim değerli kabul ettiğim sözlerin çoğu yaşı altmış beşten yukarı olanlar tarafından söylenmiştir...”

... Benim tecrübeme göre, elli yaşına gelmiş bir insan o ana kadar olan hayâtına bir “hazırlık” olarak bakmalıdır. Bu çok önemli bir noktadır. Bunu dikkate almazsa geri kalan hayâtı tepesi aşağı bir gidiş olur. Bir insanın fikir hayâtı en yüksek noktasına elli yaşında çıkmaz. Fikir hayâtının zirvesi belki yetmiş yaşında, belki de daha sonrasındadır.”

Misalleri Pitkin veriyor: Meselâ Goethe'nin hayâtının zirvesi seksen ikisindeydi. Gladstone seksen üç yaşında İngiltere'nin üçüncü defa başvekilliğine getirildi, en verimli çağıydı. Michelangelo sanatının en verimli dönemini seksen beş yaşında St. Pierre Kilisesi'nin mîmârı, ustası, ressamı olarak yaşadı. (Walter Pitkin'in bu noktada Ser Mîmârân-ı Hass Si-nan'ı unutmamasını, farklı bir kültüre mensup olması sebebiyle mâzur görebiliriz. Koca Sinan elli yaşına kadar sâdece “müşahâde” etti. Sekseninde ustaydı. Yüz yaşına yaklaştığında zirveyi yaşadı)

General Mac Arthur da zaman zaman düşünmüş:

... Gençlik, hayâtın bir devresi değil, bir ruh hâlidir, bir irâdenin sonucudur, bir heyecan çokluğudur. İnsan birçok seneler yaşamakla ihtiyarlamaz, idealsiz kaldığı zaman ihtiyarlar. Seneler deriyi buruşturur, idealsizlik ise rûhu buruşturur.

Hayret eden ve hayran olan insan kaç sene yaşamış olursa olsun, gençtir. İmânınız boyunca gençsiniz, şüpheniz boyunca ihtiyarsınız. Kendinize inandığınız ölçüde, ümidiniz kadar gençsiniz. Üzüntüye kapıldığınız ölçüde ihtiyarsınız. Ne kadar alıcı olursanız o kadar genç kalacaksınız. Güzelin, iyinin, doğrunun alıcısı, tabiattan, insandan ve sonsuzluktan gelen mesajların alıcısı olacaksınız.

*

Otuz sene öncesini gözünün önüne getiren altmış beş yaşındaki insan, orada târifsiz ve anlamsız birçok zevkin içinde kulaç atan bir adam görür. Bir türlü denizin kıyıya yakın adasına ulaşamayan bir adam. Sâhilden bin ümitle açılmalar, yarı yolda boğulan ümitler, kırgın dönüşler, kahırlar, beş seher sonra tekrar çıkış ve tekrar hüs-ran. Bu işin sonu bir türlü gelmez. Gelmez, zîra bu eşyânın tabiatıdır. O adaya ulaşılsa bile, oraya ayak basar-basmaz, on mil ötedeki daha yeşil, daha cıvıltılı-ışiltılı ada onu çağırır.

En iyisinin istememek olduğunu insan bu yaşlara gelince anlayabiliyor. İstemeyen mutludur, kendini doymun hissediyor.

Ve, ancak ilerleyen yaşlarda insan soylu kervanların zinciri ola-bilir. Daha rafine, daha süzölmüş zevkler edinebilir. Bunlar huzur ve mutluluk

demektir. Çocukken babamın anlattığı masallarla derin kuyuların karanlıklarında, kırk bir odalı saraylarda dolaşırken duy-duğum heyecan, kırk birinci kapıyı açarken yaşadığım mutluluk, şimdi farklı ölçeklerde ve her biri farklı mânâlar kazanarak artık be-nim peşimden geliyor, ben onların peşine düşmüyorum.

Ey insâf sâhipleri, bundan daha güzel bir makâm olabilir mi?

*

Bu yaşlara gelmeyenler gün doğmadan bahçeye çıkabilmezler. Uykunun büyüğü odaları zor terk eder. Gündoğuşu denilen o müci-zeyi, kün ilâhî tâlimatıyla her gün yeniden kurulan dünyânın oluşu-munu yaşayabilmek için bu yaşların kapısından geçmek gerekir.

Bahçedeki gül, biraz geciksem gücenir, yüzünü gizler, kokusu-nu bırakmaz, nazlanır, cilveleşir benimle, sâdece biraz geciksem... Onun gönlünü almayı, hemhal olmayı, konuşmayı, dertleşmeyi bu yaşa gelmeyenler nereden bilecekler? Toprağın en sâdik dost oldu-ğunu, her türlü kabahati bir geceymişçesine sakladığını, her türlü pisliği ve kokuyu gül kokusuna çevirdiğini, karşılık beklemeden devamlı nimet ürettiğini nereden bilecekler.

Bir hasır iskemleye oturup geçmişi görüyorum ve hâtrâların lezze-tiyle sarhoşum. Onları, o yaşadığım dönemde ham meyveyi dişler gibi dişlemişim ve şimdi o zamanki kekreliliklerinden eser yok. Sanki kimya-ları değişti. Onları yaşamış olmak elbette bir zenginlik ve elbette şükür sebebidir. Rûhum onlarla şimdi zengin, tecrübeli, hatâlardan daha uzak ve gerçeğe daha yakın. Beni eskiden kıran sözler şimdi latif, bedava ve-rilmiş tecrübeler gibi geliyor. Bedeli ödenmiş tecrübeler ise şimdi etrâfa dağıttığım, tasadduk ettiğim hayırlı, helâl mallar olarak ceplerimde, çekmecelerimde, notlarımda ve raflarımdadır.

Sözgelimi, benim yarı yaşımdaki bir delikanlı benim çocuklaştı-ğım kadar çocuklaşabilir mi? Akli henüz ermeyen bir çocuğun yaşı-na inip, onu sırtına bindirip, at gibi kişneyebilir mi, sofalarda, hol-lerde dört dönebilir mi? En anlamsız TV programlarının karşısında gözyaşı dökülebilir mi, bu cesâreti gösterebilir mi? Veya bunun bir zâfiyet olmadığını bilebilir mi?

Ey insaf sâhipleri, övünmekte haklı değil miyim? Sözlerim boş-lukta mı sallanıyor, mesnetlerim sağlam değil mi?

*

Yaşlıların kaale alınmamasının sebebi, onların sona yaklaşmış olmalarıysa, bu külliye yanlıştır ve bu yanlışı yapanları üzecek bir hatâdır. Bu son denilen şey ölümdür. Eğer ölümün kesin bir son ol-duğu düşünülüyorsa, konuşulacak bir şey yoktur ve böyle düşü-nenlerle bizim merhabamız da yoktur. En yüce makam bize ölüm-den sonrasının bir sonsuzluk, sonsuz bir aydınlık olduğunu müjde-lemektedir. O halde orası istenir bir yerdir. Orasıyla ilgili bize müj-deler fısıldanmıştır. Orası herhangi bir yer olsaydı, adına mükevve-nâtın yaratıldığı o Peygamber'i ekber hiç oraya dâvet edilir miydi?

4. Sonuç (Hülâsa)

Bulduğum kutlu yaşın ve mevkiin bana kazandırdığı, bedeli

ödenmiş, helâl tecrübelerim diyor ki hayat, isteyenler için şerefli bir ömür sürebilecek kadar uzundur.

Ve yaşlılar ise Tanrı'nın bu dünyâya sunduğu dalgakıranlardır. Coşkun dalgaların gelip başlarını vurduğu, göklere çıkıp sonra sâkinleştiği, köpüklerle dizine serilip ona hak verdiği dalgakıranlar.

Bilenlere ne mutlu...

5. Yakarış (Dua)

Varlığınla, birliğinle
bizleri bu yaşlara kelebel
hamdin yetmeyeceğini bilmemiz bile şükür sebebidir.
Sana hamdolsun...

Türk Devletlerinin Ortak Dil Meselesi

Muhsin İlyas Subaşı

Milletlerin kimlik kavramını kabullerinde en etkin araç dil'dir. Dil'i, aradan çıkardı-nız mı, toplumun etnik özelliklerini yok etmeniz çok daha kolayla-şır. Bu işin farkına varan Sovyet iktidarları, kontrolüne aldığı Türk Cumhuriyetlerinde hâkimiyetini bu yolla sağladı. Kendi sınırları içerisine kattığı, Âzeri, Balkar, Kazak, Kırgız, Özbek, Tatar, Türk-men topluluklarına önce, dillerinin farklılığını kabul ettirerek, bu yönde tâvizsiz politikalar izledi. Onun içindir ki, kaynağı aynı ol-masına rağmen, bu Türk toplulukları birbirleriyle anlaşamadılar. Arkasından, hemen hepsine, Türk olmadıklarını, Âzeri, Kazak, Kırgız, Özbek, Tatar ve Türkmen olduklarını telkin ederek birbirlerine yabancılaşmalarını sağladı.

Sovyet Sosyalist İktidârı'nın çökmesinden hemen sonra, Türki-ye Yazarlar Birliği'nin 1992'de, "Türkçenin Uluslararası Şiir Şöleni" ile İLESAM'ın 1994'te "Türk Dünyâsı Yazarlar Kurultayı"na gelen Türk Cumhûriyetleri temsilcileriyle yakın temaslarım oldu. Çoğuy-la birebir görüştüm. Hemen hepsinin ortaya koyduğu temel prob-lem "dil"di. Ne Kazak Türkmen'le, ne Kırgız Âzeri'yle, ne de Özbek bizimle rahat bir anlaşma ortamına sâhipti. Onlarda, o târihlerde dil taassubunun izlerini üzülerek gördüm. Bir bakıma haklıydılar da: Yıllarca, kendi dilleriyle eserlerini ortaya koymuşlardı. Bunu bir çır-pıda düzeltmiyorlardı. Dilini (daha doğrusu lehçesini) değiştirtince, doğal olarak kimliğin de kaybolacağını sanıyorlardı. Bunun içindir ki, bu toplantılarda ortak dil, ortak alfabe kararlarının alınmış olma-sına rağmen, bugüne kadar hissedilir bir ilerleme olmadı. Sâdece, Âzerbaycan, bir kahramanlık yapıp, Kril

alfabesini resmen bıraktığı-nı açıkladı ve Latin alfabesine geçti. O da bu kararlardan beş yıl son-ra!...

Peki, bundan sonra ne olacaktır?

Bize göre, bütün Türk Cumhuriyetleri gelecek zamanda kendi varlıklarını devam ettirebilmek için, öncelikle dil birliğini sağlamayı düşünmeliler. Farklı lehçelerle yazmanın kendilerine bir şey kazandırmayacağını bilincine ne kadar erken ulaşırlarsa, güçlü Türk Bir-liği'nin sağlanması o ölçüde erken gerçekleşecektir.

Bir şeyin de önemi giderek artmaktadır: Artık, milletler bile bir-likte düşünüp yaşamaya doğru bir eğilim içerisindedir. "Avrupa Birliği" modeli bu alanda atılmış çok önemli bir adımdır. Dilleri, soyları, gelenekleri farklı olan Avrupalı, refâhı ve güvenliği daha ucuza sağlayabilmek için böyle bir birlikteliğe doğru giderken, aynı dili konuşan 200 milyonluk kitle neden ayrı kompartımanlarda kal-sın ve neden herkes kendi lehçesiyle kendi varlık türküsünü söyle-sin? Devleti yönetenlerin zaafı belki bunlara sudan gerekçeler bu-labilir ama aydınının tavrı böyle olmamalı ve halkı bu yönde bilgilendirerek bunu bir toplumsal talep hâline dönüştürmelidir. Böyle bir ortam için de gerekli olan yine herkesin birlikte kullanacağı dil ol-malıdır.

Şu sosyal realitenin de altını çizmek isterim: Bizler Anadolu'ya, bugünkü Türk Cumhuriyetlerinin varlıklarını sürdürdükleri o top-raklardan geldik. Bir alt şuur zorlaması olmasaydı, bu millet dilini bugünkü kıvâma taşıyamazdı. Dil'in coğrafyayla ilişkisinin önemi buradan ortaya çıkıyor. Toplumlar geliştikçe buna paralel olarak dilini de yenileyip zenginleştiriyor. Biz bu tecrübî mâcerâyı onlar adına bin yıla yakın bir zamanda tamamlamış olduk. Artık, kaderi-mizi on asır geriye hapsetmenin bir anlamı yoktur.

Bakınız îtiraf edeyim, bir aydın ve bir şâir olarak, Türk Dünyâ-sı'nın değişik bölgelerinden ve ülkelerinden gelen şâirlerin o toplan-tılarda okudukları şu şiirlerini anlamada oldukça zorlandım:

"Kitip baram"...Artta yıldar kala / Yıldar bara artta tizilip / Yuk, tüşür-lük tügil birihile / Küngilin butağınan üzülüp." (Başkurdistan Şiiri'nden)

"Kıyşnılıkda sınılandı adamlık / Bu nart sözünü sen tüşürdüng esime / Art cillada ulla carsıv kanıgıb / Köb küreşdi alırga deb cesige." (Karaçay Şiiri'nden)

"Kolımda jaksı zat bolsa / Janı jaksı jandardıng barlığına jetetin/ Janı mungdı jandardı bakıttırak etetin / Tarazığa tartılmas, ölşenbeytin ölşemmen / Tabıyğattın özindey mol sıbağa bersedem men." (Kazak Şiiri'nden)

"Kimsege bermem men tuvğan ilimni / Yatlarnı koymam men Anatop-rakka / Kerige almam men aytkan sözümni / Dönecek olsam da kara top-rakkab" (Kırım Şiiri'nden)

"Yarım tünde köksimden birden / Kaynab çıka başladı bulak / Tangğa barib ülken bir derya / Akıb çikdi mening köksimden." (Özbekistan Şiiri'nden)

"İşing yuk, yazğan çakta min / Üksimmi, ele külem / Niçik yazğanı-
mını barı / Bir üzim gine bilem!" (Tataristan Şiiri'nden)

"Ay yüzi cacekmika? / Bağtım çüvayçekmika? / Menden gözün
ayranok, /Bir zatlar diycekmika?" (Türkmenistan Şiiri'nden)

Bu şiirlerin önemli bir bölümünde "Gönül" kelimesi Yûnusu'-nun orijinalinde olduğu gibi "Köngül, köngil" olarak yer alıyor. Bu-nu "Gönül"e çeviren bir irâde birliğine ulaştık ne kaybederiz? Yû-nus'umuz, o yumuşak iç dünyâsını böyle sert kelimelerle anlatmış ama çok uzaklarda kalmıştı. Anadolu Türkçesi onu kendi yüreği gibi, iç dünyâsı gibi bizi kuşatan bir sıcaklığa kavuşturdu ve yaydı. Daha da ölümsüzleştirdi. Duygularımızın mihengi hâline getirdi. İstenen yalnızca budur. Dilde ifade birliğine ulaşmak şuurda ve davranışta birliğe ulaşmak demektir. Ortak kaderimizi geliniz ortak üslûbumuzla yaşayalım!... Globalleşen dünya sistemi içerisinde, bu kolektif anlayışın bizim geleceğimiz için kaçınılmaz olduğunun zarûretleri önce dil birliğinden geçer. Çünkü insanlar konuştukları dille düşünürler. Dil zenginleştikçe düşünce ufku da genişlemekte-dir. Dilin sınırlarını kardeş cumhûriyetlerin sınırlarına taşırsak, ka-der birliğimiz ve o oranda da güvenlik ve refâhımız artmış olur!... Bunu, hem kendi adımıza, hem de gelecekteki çocuklarımız adına düşünmeye mecbur değil, mahkûmuz diye düşünüyorum...

Dış güçlerin sürdürdükleri propagandalar ve bâzı mihrakların baskılarını kırmak zor olsa da, bu idealin bizim varlık sebeplerimiz-den birisi olduğu unutulmamalıdır. Bunu başardığımız zaman, 200 milyona ulaşan homojen bir kitle ve 10 milyon km²'ye yaklaşan bir coğrafyanın imkânlarını birlikte kullanmanın mutluluğuna ve ger-çekte "Türk Dünyâsı Birliği" idealine ulaşmış olacağız!...

Türk Edebiyatında İstanbul

Selami Alan *

İstanbul, günümüze kadar Halk Edebiyatı, Dîvan Edebiyatı ve Yeni Türk Edebiyatında olmak üzere, edebiyatımızın her döneminde bâzan mekân ve çevre olarak dolaylı şekilde, bâzan doğrudan doğruya konu olarak ele alınmış, işlenmiş; övülmüş veya yerilmiştir.

İstanbul'un, Türk topraklarına dâhil olduğundan bu yana, her dönemde birçok esere konu olmayı başarmasının temelinde, hem pâyitaht olarak Osmanlı'ya uzun yıllar başkentlik yapması, hem yeryüzünde eşine az rastlanır güzellikteki câzibesi, hem de jeopolitik konumu dolayısıyla dikkat çekici bir ilgiyi üzerinde toplaması yatmaktadır.

Bir ilim ve kültür merkezi olarak kendisini kabul ettiren İstanbul, başta Sultan II. Mehmet olmak üzere, günümüze kadar yüzlerce şâir ve yazarın gözdesi olmuştur. Eski edebiyatımızda, sanatçılar nerede yetişirlerse yetişsinler, İstanbul'u benimseyip, onun zevk ve safâ âlemlerini anlatmışlardır. Ahmet Hamdi Tanpınar, böyle şâirlerin az çok her büyük edebiyatta var olduğunu söyler.¹

Halk edebiyatında İstanbul genellikle, eğlence ve zenginlik şehridir. Anadolu'dan gelen saf ve iyi niyetli insanların aldatıldığı, kötü yollara düşürüldüğü bir şehirdir. Dede Korkut Hikâyeleri'nde alışveriş için gidilen uzak bir mekân olarak geçer. Battal Gâzî Destânı'nın en ilgi çekici bazı bölümlerinde de mekân İstanbul'dur.² Birçok halk hikâyesinde olay İstanbul'da geçer. Bu hikâyelerde kahramanlar umûmiyetle tüccar veya tüccarzâdedirler ve onlarda artık dînî duygu değil, zevk ve eğlence bahis mevzuudur. İstanbul, genellikle

* Kaman Anadolu Öğretmen Lisesi Türk Dili ve Edebiyat Öğretmeni.

¹ Ahmet Hamdi Tanpınar, Yahya Kemal, Şiirleri ve İstanbul, Edebiyat Üzerine Makâleler, Dergah Yay. İstanbul 1998, s. 340.

² Yeni Türk Ans., C. 4, "İstanbul Mad.", Ötüken Neşriyat A.Ş., İstanbul 1985, s. 1541.

servet ile sefahatin, güzellik ile ahlaksızlığın birleştiği bir yer olarak görülür. IV. Murad dönemine âit olan Hançerli Hanım ve Tayyârzâde hikâyeleri en meşhur hikâyelerdendir.

Halk edebiyâtı sâhasında, İstanbul'u en iyi aksettiren eserler arasında Geleneksel Türk Tiyatromuza âit oyunlar da yer alır. "Evliyâ Çelebi'nin 'üç yüz pâre taklidi' olduğunu söylediği 'hayâl-i zıll'da İstanbul her cephesi ile görünür. Başlangıçta şiir ve mesnevî gibi dînî ve hamâsî bir mâhiyet taşıyan Karagöz, İstanbul'a gelince, tamâmiyle değişmiş, bu imparatorluk merkezinin renkli ve kozmopolit hayâtını aksettiren gerçekçi ve hicviyeci bir hüviyet kazanmıştır."³ Karagöz ve Orta Oyunu'nda olaylar ve tipler, İstanbul'dan seçilmiştir; İstanbul hayâtını yansıtır.

Halk edebiyâtının gelişmesini sağlayan mekânlardan biri olan semâi kahvelerinde de, İstanbul'u içeren sanat eserleri ortaya konmuştur. Bu kahvelerde toplanan halk şâirleri, İstanbul'u ve İstanbul'daki hayâtı şiir ve destan şeklinde anlatmışlardır. Halk şâirlerinin İstanbul konulu eserlerine örnek olarak, 17. yüzyıl şâirlerinden olan Âşık Ömer'in İstanbul Destânı ve İstanbul'a dâir üç murabbâsı gösterilebilir. Sonraki dönemlerde yaşamış halk şâirleri arasında, Abdî ve Beşiktaşlı Gedâ gibi İstanbul'u anlatan şâirler bulunur.

İstanbul'da başlamamış olan, fakat zirve noktasına burada ulaştan Dâvan edebiyâtımızda, İstanbul'un etkisi daha fazla hissedilir. Fetihden önce Dîvan edebiyâtımızın çizgisini oluşturan, İslâmî edebiyâta hâkim olan dünyânın fâniliği, kötülüğü ve inkârı İstanbul'un göz alıcı muhitinde tesîrini kaybederek, yerini hayâtın tadını çıkarma ve yaşama sevincine bırakır. Kendi hayatlarından çok farklı bir anlayışla karşılaşan Türkler, İstanbul'da bir etkileşimin ve değişimin içine girerler.

İstanbul'a yer veren şiirler olduğu gibi, doğrudan doğruya İstanbul'u anlatan şehrengizler de vardır. "XV. asır eserlerinden, Tâci-zâde Câfer Çelebi'nin Heves Nâme adlı mesnevîsi, İstanbul'u anlatan eserlerin en dikkate değer olanıdır. XVI. asırda Zâtî, Bâkî, Taşlıcalı Yahyâ gibi meşhurların yanı sıra bunlar ölçüsünde meşhur olmayan daha birçok şâir İstanbul'dan bahseden gazeller yazmışlardır. Taşlıcalı Yahyâ'nın Şâh u Gedâ adlı mesnevîsinde dekor İstanbul'dur. Bu asırda yazılmış üç şehrengiz İstanbul'dan

³ İslâm Ans., C. 5/2, "İst. (Türk Edebiyatında)", M.E.B. Yay., Eskişehir 2001, s. 1214/159.

bahseder: Ahmet Cemâlî'nin Şehrengiz-i İstanbul, Sâff'nin Kitâb-ı Şehrengiz der İstanbul (Farsça), Latîfi'nin Evsâf-ı İstanbul. Sonuncusu, Evliyâ Çelebi Seyahatnâme-si'nden önce İstanbul'u en geniş anlatan eserdir."⁴

XVII. ve XVIII. yüzyıllarda da İstanbul'a dâir birçok gazeller söylenmiş, bu güzel şehirden kasîde ve mesnevîlerde bahsedilmiştir. İstanbul'u seven ve onu şiirleriyle yaşatan İstanbullu şâirler olarak Şeyhülislâm Yahyâ, Nâbî, Nef'î, Nedîm ve Şeyh Gâlib gibi tanınmış isimlerin yanında daha birçok şâirin ismi sayılabilir. Bu dönem İstanbullu şâirlerin başında Nedîm gelir. Nedîm, derbeder ve dâüs-sıla rûhunu değil, neşesini ve coşkunu geçirmiştir. "İstanbul'un havasına. Lâle Devri İstanbul'u; zevki, neşesi, tabîi ve mîmârî güzel-likleriyle Nedîm'in şiirlerinde yaşatılmıştır. Yine, İstanbullu şâirler-den biri olan Şeyh Gâlib ise, farklı bir açıdan ele almaya çalışır yaşa-dığı şehri. Yeni denebilecek bir hayal dünyâsı arasından görmeye çalışır İstanbul'u.

Tanzîmat'tan sonra değişen bakış açısıyla yeni türlerde eser vermeye devam eden Türk Edebiyatının, değişmez konularından biri yine İstanbul olmuştur. Edebiyatçılarımızın çoğu yine İstanbul'da yaşamış ve yine bu şehirde yaşananları anlatmışlardır. "Çünkü İstanbul, eski-yeni mücâdelesinin cereyan ettiği sâha, yeni veya değişik bâzı hayat tezâhürlerinin sahnesi durumundadır. Ayrıca bu şehrin bütünüyle, XIX. asrın sonu XX. asrın başlarında yazılmış eserlerde mekân olarak ayrı bir yeri vardır."⁵

İstanbul, Tanzîmat döneminde ilk defa, Şinâsi'nin Tasvir-i Efkâr gazetesinde çıkan bâzı makâlelerinde görülür. Şinâsi, Şâir Evlenmesi adlı piyesinde de İstanbullu tiplere yer verir. Nâmık Kemal, gazete-de yayınlanan makâlelerinde İstanbul'dan bahsetmiş; romanlarında İstanbul'un tasvirlerini yapmıştır. Ahmed Mithat Efendi, romanları-nın çoğunda İstanbul'u dekor olarak kullanmıştır. Tabiata roman-tizm penceresinden bakan Abdülhak Hâmid, Recâizâde Mahmut Ekrem ve Sâmi Paşazâde Sezâî, İstanbul'un tabiat manzaralarının şiiriyet ve ulviyetini keşfetmişlerdir. Nâbîzâde Nâzım, Zehrâ adlı romanında serseri bir hayat süren kahramânının dolaştığı İstanbul semtlerini anlatırken; Mîzancı Murad, Turfanda

⁴ Yeni Türk Ans., C. 4, s. 1542.

⁵ Şerif Aktaş, Ahmed Râsim'in Eserlerinde İstanbul, Kültür Bakanlığı Yay., İst. 1988, s. VII.

mı Yoksa Turfa mı adlı romanında Tanzîmat devri İstanbul'unun geniş bir tasvir ve tenkidini yapmıştır. Romanlarını teferruatlı tâlî vakalar ile geliştiren Hüseyin Rahmi, İstanbul hayâtından alınma bin bir sahne yaratır. Ahmed Râsim, yazdığı roman, fikra ve hâtıralarında İstanbul'daki kıraathâneleri, rıhtımları, tiyatroları, çeşitli semtleri, bayramları, dü-ğünleri, sokak satıcılarını, bakkalları anlatarak, İstibdat ve Meşrûti-yet devri İstanbul'unun günlük hayâtına dâir birçok teferruatı aktar-mıştır.

Servet-i Fünûncular için İstanbul, daha ziyâde denizleri, adaları, koruları, çayırları, doğan ve batan güneşleri ve mehtapları ile; aşk, ıstırap ve hülyâların geliştiği şâirâne bir dekordur. Hâlid Ziyâ, Mehmet Rauf, Hüseyin Câhit ve Ahmet Hikmet yazdıkları roman ve hikâyelerde, genellikle Taksim, Şişli, Tarabya, Erenköy gibi kibar ve zengin tabakanın yaşadığı yerlerde, güzel köşklerde ve apartmanlarda oturan, günlerini şiir, mûsikî, hülya ve aşklarını tahlil ile geçiren kimseleri ele almışlardır.

Servet-i Fünûn döneminde yazılan romanlarda açık mekân olarak Beyoğlu çevresi ve Boğaziçi önemli yer tutmaktadır. Beyoğlu, batılılaşma hareketleriyle birlikte daha çok yaşayış biçimi ile Avrupa'nın bir temsilcisi ve numûnesi gibidir. Beyoğlu'nun bu yapısına karşılık Boğaziçi, bütünüyle kendine has, millî ve kendi içine kapalı bir medeniyettir. Hemen her romanda Beyoğlu'nun sefih eğlence âlemleri öne çıkar. Bu mekânlar, genellikle olumsuz boyutlarıyla ele alınır. Mîrasyedi gençlerin paralarını ve gençliklerini tükettikleri, sevgilisiyle sorunu olanların bir süre için teselli aradıkları batakhâneler olarak sunulur. Ahmet Cemil'in Râci'den ayrılan en önemli yönlerinden birisi eğlence anlayışında görülür. Râci, Beyoğlu'nun pis, sefih, kalitesiz, âileleri mahveden Beyoğlu sefâhat âlemlerinde sürünürken Ahmet Cemil daha asil, temiz ve derinlikli eğlenceye eğilimlidir. Beyoğlu sefâhat âlemlerinden tiksindir.

Bir diğer önemli açık mekân ise Boğaziçi'dir. Beyoğlu nasıl olumsuz boyutuyla bayağı, sefih bir eğlence mekânı olarak alınırsa Boğaziçi de onun karşısına asil, aristokrat ve daha seviyeli bir yalî hayâtının sembolü olarak alınır. Nâbizâde Nâzım'ın Zehra romanında Suphi, Boğaziçi'nde bir yalıda oturur ve bu çevre, şiirlerin de yardımıyla uzun uzun tasvir edilir. Hâlid Ziyâ'nın Aşk-ı Memnu romanında Adnan Bey Yalısı da Boğaziçi'ndedir. Mehmet Rauf'un Eylül romanında Süreyya ve Suat Boğaziçi'nde bir yalıya taşınırlar ve romanda Boğaziçi, hem tabiî güzelliğiyle hem eğlenceleriyle bir

yaşama biçimi olarak önemli bir yer tutar. Ayrıca burada Boğaziçi, Beyoğlu çevresine karşı pastoral anlamda rakip olarak çıkarılmıştır.⁶

II. Meşrûtiyet devrinde, milliyetçilik görüşünün etkisiyle ilgi Anadolu'nun ve köylerin üzerine kaymıştır. Millî unsurların yayılması için uğraşan edebiyatçılarımız, târihi, örfü ve geleneği barındırdığına inandıkları için köylere yönelmişlerdir. "Yalnız, 'İstanbul Türkçesini' yazı dilinin esâsı olarak kabul etmekle, Türk edebiyâtında büyük bir inkılap yapmışlardır."⁷ Ömer Seyfeddin, birçok hikâyesinde İstanbul'a yer vermiş, İstanbul'un târihini, örf ve âdetlerini, manzaralarını anlatmıştır. Ali Cânîp Yöntem ve Hamdullah Suphi Tanrıöver de yazdıkları bâzı şiirlerinde İstanbul tasvirlerine yer vermişlerdir.

II. Meşrûtiyet'ten sonra, Mehmet Âkif Ersoy, İstanbul'un sokaklarını, kahvelerini, câmilerini, meydanlarını dolaşarak, gördüklerini ve duyduklarını nazım şeklinde realist bir üslûpla genişçe ifâde etmiştir.

İstanbul, farklı bir bakış açısını da Yahyâ Kemal'le kazanır. Yah-yâ Kemal, İstanbul'u eski Türk târih ve medeniyetinin kemâle ermiş bir terkibi olarak ele alır. Eski Bizans kalıntıları üzerine kurulan Türk İstanbul, selefinden bambaşka bir hüviyet kazanmıştır. Fetih-ten hemen sonra îmar faaliyetlerinin başladığı İstanbul, yıllar yılı Sinan, Ayas, Hayreddin, Kemaleddin gibi mârifetli mîmarlarımızın çalışmalarıyla; "Artık bu diyâr dünya durdukça Türk kalacaktır."⁸ düşüncesini oluşturmuştur. İstanbul'da kurulan mükemmel mîmâ-rî, Türklerin medeni kâbiliyetlerinin göstergesi niteliğindedir. Yah-yâ Kemal: "Beşeriyetin muhayyilesine bir büyü tesiriyle aksetmiş olan fe-tih, hâlâ târihin başlıca bir vakası sayılır. O zamandan beri, devirler bo-yunca, kurulan Türk İstanbul ise gözleri en ziyâde kamaştırmış ve gönülle-re en ziyâde yerleşmiş bir şehirdir. Türkiye Türklerinin yeryüzünde başka bir eseri olmasaydı; tek başına, yalnız bu eser şeref nâmına yeterdi."⁹ de-mektedir.

Cumhûriyetin ilk yıllarında İstanbul, Osmanlı artığı insanların

⁶ Nurullah Çetin, "II. Abdülhamit Dönemi Türk Romanı (1878-1908)", Hece Aylık Edebiyat Dergisi Türk Romanı Özel Sayısı, Yıl: 6, Sayı: 65/66/67, Mayıs/Haziran/ Temmuz 2002, s.51-52.

⁷ İslam Ans., C. 5/2, s. 1214/166.

⁸ Yahyâ Kemal Beyatlı, Türk İstanbul, Aziz İstanbul (7. Baskı), İst. Fetih Cemiyeti, İst. 1999, s.9.

⁹ Yahya Kemal Beyatlı, A.g.e., s. 29.

kenti olarak görülmüş ve pek önemsenmemiştir. Bu dönem sanatçıları daha çok Anadolu'ya yönelmiş; millî duyguları ön plana çıkararak halkın, yeni devletin ilke ve inkılaplarını benimsemesi için uğraş vermişlerdir. İstanbul ise, değişen değerler karşısında Ahmed Râsim, Hâlîde Edip Adıvar, Hâlid Ziyâ Uşaklıgil ve Sâmiha Ayverdi gibi yazarlarımızın hâtırlarıyla edebiyâtımızda yerini bulmuştur.¹⁰ Bu durum, Sâmiha Ayverdi'nin ifâdesiyle, yazarlarımızın yaşadıkları eski İstanbul'u, tâ ilk çocukluklarından itibaren içlerinde uzun uzun demlendirmiş olmalarının ve nihâyet günün birinde de, bu ağır ağır hazırlanmış keyfiyetlerin, inkişaflarını yapıp, şuuraltını aşarak satha fişkırmalarından ibârettir.¹¹

İstanbul, bu dönem sanatçılarımızın eserlerinde bir kültür ideolojisine dönüşmüş; ya imparatorluğun huzurlu günlerine duyulan bir özlemin temsilcisi ya da batının sefil bir taklitçisi olarak işlenmiştir. Üç İstanbul adlı eseriyle İstanbul elitinin üç dönem içerisindeki çıkarıcılık ve dalkavukluğunu anlatan Mithat Cemal Kuntay¹², İstanbul'u öncelikle iki mekâna ayırmıştır: Süleymâniye ve Beyoğlu.¹³ Süleymâniye, Türkleştirilen ve bizim olan; Beyoğlu ise, fethe dilmeyen İstanbul'un sembolü olarak kullanılmıştır.¹⁴

Cumhûriyet dönemindeki yazarlarımızın gerçekçi olmaları, İstanbul'a değişik açılardan bakmaları, sürekli göç alan şehrin problemlerinin de edebiyâtımıza girmesine sebep olmuştur. Böylece eski İstanbul olgusu değişmiş; İstanbul sâdece doğasıyla, Boğazıyla, aşklarıyla edebiyata giren bir şehir olmaktan çıkmıştır.

Velhâsil, bir medeniyetin zirveye doğru çıkışına ve sonra yavaş yavaş düşüşüne şahit olan, bu şahâdetin de pek çok örneğini içinde barındıran İstanbul; içine girildikçe zenginleşen, derinleştikçe bin bir kıvrımından bin bir güzelliğin açıldığı bir terkiptir.¹⁵ Bu yönüyle

¹⁰ Doğan Hızlan, Cumhuriyet Dönemi Edebiyatı'nda İstanbul, D.B.İ.A., C.2, Kültür Bakan-lığı ve Târih Vakfı Ortak Yay., İstanbul 1993, s.445.

¹¹ Sâmiha Ayverdi, İstanbul Geceleri, (3. Baskı), İstanbul Fetih Cemiyeti, İst. 1977, s. 2.

¹² Kenan Çağan - Koksâl Alver, Üç İstanbul Ya Da Bir Çözülüşün Zayıf Halkaları, Hece Aylık Edebiyat Dergisi Türk Romanı *Özel Sayısı*, s. 577.

¹³ Ayşe Belkıs Sanay, Mithat Cemal Kuntay, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2002, s. 97.

¹⁴ Mithat Cemal Kuntay, Üç İstanbul, (2. Baskı), Oğlak Yay., İstanbul 1999, s.: 50-51.

¹⁵ Kazım Yetiş, Sâmiha Ayverdi Hayâtı ve Eserleri, Kültür Bakanlığı Yay, Ank. 1993, s. 43.

de günümüze kadar edebiyâtımızın vazgeçilmez konu ve mekânlarından biri olmuş ve olmaya da devam etmektedir.

Unutulmuş Bir Servet-i Fünûncu Celâl Nuri İleri

Bedreddin Altınkuşlar

Edebî ve siyâsî dönemleri kesin târihlerle birbirinden ayırmak güç ve bir o kadar da imkânsız olmakla beraber, dönemleri daha iyi tahlil edebilmek için, kesin olmayan târihlerle sınırlandırmak mümkündür. Bu sınırlandırma, o dönemlerde yaşamış edebî şahsiyetlerin karakterleri, eserlerindeki dil, ifade şekilleri, tema ve üslûp gibi unsurların ben-zerliklerine bakarak yapılır; çünkü bu sanatçılar gerek karakterleriyle, gerek eserleriyle yaşadıkları dönemin sembolüdürler.

Sanatçılar, eserleriyle yaşadıkları döneme damgasını vururlar; aksi takdirde edebî şahsiyet olmaları mümkün değildir. Şinâsî (1826-1871), Nâmık Kemal (1840-1888) isimleri Tanzimât Dönemini, Cenap Şahabeddin (1870-1934), Tevfik Fikret (1867-1915) ve Hâlid Ziyâ Uşaklıgil (1866-1945) isimleri Servet-i Fünûn Dönemini, Ömer Seyfettin (1884-1920), Mehmet Emin Yurdakul (1869-1944) isimleri ise Millî Edebiyât Dönemini çağrıştırır. Bu sanatçılar kişilikleriyle, düşünceleriyle, ele aldıkları konularla ve eserlerindeki kahramanlara yüklenen misyonlarla âdeta dönemleriyle bütünleşmişlerdir.

Batı tesiriyle gelişen Türk Edebiyatı'nın dönemleri ele alındığında, döneme imzâsını atmış olanların yanı sıra, edebiyât târihlerinde sâdece isimlerinin zikredildiği, eserlerinin önemli özellikler arz etmediği sanatçılar da karşımıza çıkar. Bunlar âdeta romanların ikin-ci, üçüncü derecedeki kahramanları gibidir. Bu sanatçılardan biri olan Celâl Nuri İleri (1882-1939) hakkında bilgi, Ahmet Kabaklı'nın Türk Edebiyatı, Nihad Sâmî Banarlı'nın Resimli Türk Edebiyatı Târîhi, Şemsettin Kutlu'nun Servet-i Fünûn Dönemi Türk Edebiyatı, İsmâil Habib Sevük'ün Tanzimattan Beri Türk Edebiyatı-I gibi eserlerinde yer almamaktadır. Seyit Kemal Karaalioğlu'nun Resimli Türk Edebiyatı Sözlüğü'nde eserlerinin tamâmı verilmeden sâdece yarım sayfalık bir bilgi bulunmaktadır.⁵ Celâl Nuri İleri (1882-1939), bir hukukçu ve gazeteci olarak tanınsa da, biri Fransızca olmak üzere 6 tâne roman yazmıştır.⁶ Uzun hikâyeye de denilebilecek bu romanlarda kullanılan dilin, Servet-i Fünûn dilinden pek farklı olmadığı görülür.

⁵ Seyit Kemal Karaalioğlu, Resimli Türk Edebiyatçılar Sözlüğü, s.280, 2.Baskı, İst, 1982

⁶ Necati Aksanyar, Çağdaşlaşmaya Giden Yolda C. Nuri ve Fikir Alanında Etkinliği s.33, Ank,1993, (Dr. Te.)

1895-1901 yılları arasında, 6 yıl gibi kısa bir ömür sürmesine rağmen, günümüzde bile hâlâ severek okunan eserlerin yazıldığı Servet-i Fünûn dönemi, bilhassa roman alanında, Türk Edebiyatı'nın mihenk taşlarından biridir. 1789 ihtilâli ile hürriyet bayraktarlığı yapan Fransa'ya duyulan hayranlık ve Avrupa medeniyetine olan özlem, bu dönem sanatçıların, İstibdât Dönemi diye adlandırılan II. Abdülhamid yönetiminden kurtulma ümitlerinin ifâdesidir. Me-deniyet âşığı olan Servet-i Fünûn sanatçıları, Avrupa medeniyetinin seviyesine ulaşabilmek için onların dilini öğrenme mecbûriyetini hissederler. Zâten batı da kendi medeniyetini bu şekilde genişletmiştir. “Çünkü medeniyetler, kendilerini dâvet eden ülkelere, ya kelimele-riyle, yâhut kendilerini ifâde edebilecek yeni kelimelerle girerler.”⁷

Servet-i Fünûn sanatçılarının çoğu batılı bir eğitim almış; hatta Avrupa'da tahsil yapma imkânı bulmuşlardır. Amaçları, Şinâsî'nin (1826-1871), “Avrupa'nın bikri fikrini, Asya'nın akl-ı pîrânesiyle tezvîc etmek”⁸ düşüncesini devam ettirmektir. Medeniyete ancak böyle hizmet edebileceklerini düşünürler; ancak batı kültürü ile iç içe olmalarına rağmen dî-van şiirine olan hayranlık, bilhassa nazım dilinde, onları halktan uzak-laştırmıştır. “Şiir avam için değil, seçkinler için yazılır.”⁹ düşüncesi, bu sanatçıları sâdelikten uzaklaştırmış ve ağıdalı bir dil kullanmaya itmiştir. O güne kadar kullanılmamış kelime ve terkipleri kullanmada âdeta birbirleriyle yarışmışlardır. “Servet-i Fünûn Lisânı”¹⁰ denilen özel bir lisân dahi oluşturmuşlardır. Sâat-ı semen-fâm (Yâsemin renkli saatler), berf-i zerrîn (Altın renkli kar), lerze-i rûşen (Işıklı titreyiş) gibi, Türkçe karşılığı olmayan Fransızca tamlamaları, Arapça ve Farsça kelimelerle ifâde etmişlerdir.¹¹ Bu, Servet-i Fünûn sanatçılarının dîvan şâirlerine olan sevgisinin ve bağlılığının ifâdesidir. Düşünce olarak batılı, tarz olarak doğuludurlar.

Celâl Nuri İleri'nin romanlarında kullandığı dil, Servet-i Fünûn nestrinden ziyâde, nazmına daha yakındır. O da Arapça ve Farsça kelime ve terkiplerle dolu, süslü bir dili kullanmayı tercih eder.

“Visâlden evvel ittifâk, ittifâkdan evvel itilâf, itilâfdan evvel teârûf. Evet Teârûf hâsıl olmuşdu.”(Ölmeyen-1917, s.21) “Efkârda itilâf, hayatda itilâf, müşâverede itilâf! Saâdetin zirve-i aksâsında, hakîkatin şâhika-i muhayyilesinde, hayâtın en hakîkî safha ve sahnesinde idik.”(Ölmeyen- 1917, s.26)

Merhûme (1918) romanında ise Marta tasvir edilirken:

“Şâyân-ı hayret bir sîmâ. Bir gird-bâd hüsn..... Saçları az. Lâkin, bilmem nasıl tasvîr edeyim, bir şiir-i müstezâd gibi gidiyor. Dişleri bir beyt-i murassâ. Bunun üstüne güzellik olmaz. Gören bizden ise-mâ ahse-nü'l-Hâlikîn- der.” (s.17)

Yine *Pervîz* (1917) adlı romanında: “Kudret ve ceberut benim imti-

⁷ Nihad Sâmi Banarlı, Resimli Türk Edebiyatı Târihi, Fas.13, s.1017, İstanbul, 1978

⁸ Ahmet Kabaklı, Türk Edebiyatı, C.2, s.557, 3. baskı, İstanbul, 1973

⁹ Ahmet Kabaklı, a.g.e. S.696

¹⁰ Nihad Sâmi Banarlı, a.g.e., s. 1017

¹¹ Nihad Sâmi Banarlı, a.g.e., s. 1017

yâz-ı hâssimdir. Fakat ben, kendi eser-i tersîmim olan şu levvin karşısında bu bî-pâyân kuvve-i irâdiyeyi zâid görüyorum.” (s.15)

Servet-i Fünûn roman ve hikâyecileri, bu dönem şâirlerine na-zaran daha sâde bir dili tercih ederler. Hikâye ve roman türünde konu, mekân ve olaylar batılı bir tarzda ele alınır. Nihad Sâmî Ba-narlı'nın ifâdesiyle Avrupâdirler.¹²

Celâl Nuri İleri de romanlarını Servet-i Fünûncular gibi batılı bir düşünce sistemi içerisinde ele alır. “Avrupa medeniyetini kabûl, fik-rimce, yalnız Avrupa âlât ve vesâidini, ilim ve fennini, Avrupalı ıstılâhın-ca, teknolojisini kabûldür. Yoksa, Avrupa ahlâk ve âdâtının cümlesini de-ğil.”¹³ Böylece kendi âdet ve ahlâkını de-ğiştirmeden, batı teknolojisi-ne sâhip olup, medeniyet seviyesini yükseltmeyi savunur. O da Ser-vet-i Fünûncular gibi Avrupa'da bulunmuş; hatta materyalist felse-fesinin kaynağı olarak görülen astronomi bilgini ve aynı zamanda şâir olan Camel Flammarion ile Fransa'da tanışmıştır.¹⁴

Bilindiği gibi Servet-i Fünûn romanı denince, Hâlid Ziyâ Uşaklıgil (1866-1945) ve Mehmet Rauf (1874-1932) akla gelir. Bu sanatçılar roman-larını genellikle dünyevî aşklar üzerine kurgulamışlardır. Romanlarda-ki baş kahramanlar, tıpkı yazarları gibi batılı bir eğitime, dolayısıyla düşünceye sâhiptirler. Aynı zamanda elit bir zümrenin insanıdır. Mâî ve Siyâh (1897) romanındaki Ahmet Cemil ve Hüseyin Nazmi, Aşk-ı Memnû (1900) romanındaki Adnan Bey ve Behlül, yine Mehmet Rauf'un Eylül (1901) romanındaki Süreyya ve Necip, Avrupâ düşün-ceye sâhiptirler. Çoğu, batılı mürebbiyelerden piyano çalmayı öğrenir-ler. Bilhassa klasik batı müziğini piyanoda çalabilecek kadar iyi bilirler.¹⁵

Romanlardaki kahramanların sosyal statüleri arasındaki benzerlik-ler de dikkat çekicidir. Cim Hopkins, Câfer Paşa, Sirkengübin Bey, Ad-nan Bey, Behlül. Süreyya ve Necip, varlıklı âilelere mensup birer hazır yiycidirler. Hepsisi de o dönemin batılılaşma eğilimindeki insanları tem-sil ederler. Celâl Nuri'nin romanlarında da kendini halktan soyutlamış, aristokrat kimliğe bürünmüş kahramanlar vardır. Ölmeyen (1917) de Cim Hopkins, oldukça varlıklı, çalışmayı boşuna bir uğraş olarak gören bir delikanlıdır. Parasının hesabını bilmeyen, borsada para ile para ka-zanan bu genç, son derece lüks bir hayâta sâhiptir. Yine Merhûme (1918) deki Câfer Paşa, Nil vâdisindeki pamuk tarlalarından elde ettiği gelire yılın dört ayını İstanbul'da, dört ayını Mısır'da, geri kalan dört ayını ise Avrupa'nın çeşitli şehirlerinde, bilhassa Paris'te geçirir. Romanın baş kahramanı Sirkengübin Bey de oldukça varlıklı bir gençtir. Ölmeyen'de-ki Cim Hopkins, Merhûme'deki Câfer Paşa ve Sirkengübin Bey, Meh-met Rauf'un Eylül'ündeki Süreyya, Aşk-ı Memnû'daki Behlül ve Adnan Bey'in ortak özellikleri, batılı tarzda eğitim almaları ve

¹² Nihad Sâmî Banarlı, a.g.e., s. 1020

¹³ Osman Bilen, Devrin Fikrî ve Siyâsî Hareketleriyle Birlikte Celâl Nuri İleri, s.12, Ank.985 (Lis.Te)

¹⁴ N. Aksanyar, a.g.e. s. 26

¹⁵ Dr. Osman Gündüz, Meşrûtiyet Romanında Yapı ve Tema-I, s. 24, İstanbul-1997

bohem hayâtını çok sevmeleridir.

Celâl Nuri'nin *Ölmeyen* adlı romanındaki Cim Hopkins ile mut-lu bir evliliği olan Marsel'in, bir bunalım ânında, Tom adında bir serseri ile yasak aşk yaşaması ve bu aşkı romanın sonuna kadar de-vam ettirmesi, Mehmet Rauf'un Eylül'ündeki Suat'ın ve Hâlid Zi-yâ'nın *Aşk-ı Memnû*'sundaki Bihter'in yaşadığı yasak aşkı hatırlatır. *Ölmeyen*'deki Cim Hopkins'in, polis, Marsel'in ihânetini ispat edin-ceye kadar karısı Marsel'den şüphelenmemesi, Eylül'deki Süreyya'nın karısı Suat ile Necip arasındaki yakınlaşmadan şüphelenmemesi ile bir benzerlik arz eder. *Aşk-ı Memnû*'daki Bihter'in hâlet-i rûhiyesi ona annesinden mîrastır. Kalıtsaldır. Marsel'in karakteri de kalıtsal-dır. Çünkü onun annesi, "Papazlar tarafından bile bile iğfâl edilmekten büyük zevk duyar." (*Ölmeyen*, s.34)

Servet-i Fünûn sanatçılarının huzûru ve mutluluğu uzak diyarlarda aramaları ve romanlarındaki kaçış temi, Merhûme'deki Sirkengübin Bey ve Marta'da da vardır. Sirkengübin Bey bu düşüncesini, "Kaçmak, bir sâ-niye durmadan şu âhir zaman İskenderiyesi'nden kaçmak, hatta, adres bırakma-dan, izi belli etmeden kaçmak." (Merhûme, s. 30) şeklinde ifâde eder.

Servet-i Fünûn romanlarında olaylar elit zümrenin gittiği mekânlar-da geçer. Meselâ, Mehmet Rauf'un Eylül'ü, Boğaziçi'nde kiralanmış bir yalı ve Çamlıca, Beyoğlu gibi, *Aşk-ı Memnû* ise Kağıthane, Göksu gibi lüks mekânlarda geçer. Celâl Nuri'nin romanlarına bakıldığında, pek farklı olmadığı görülür. *Ölmeyen*'de oteller ve barlar gibi bohem hayâtın yaşandığı yerler ön plandadır. Merhûme romanında ise Avrupa ve Ana-dolu mekânları şeklinde iki ayrı grupta ele alınır. Avrupa mekânları ola-rak Paris'teki sosyete hayâtın yaşandığı Mon Martr ve Muleruj semtleri, İngiltere'deki bir villanın; Anadolu mekânları olarak Çamlıca, Ta-rabya, Beyoğlu gibi lüks semtlerin seçilmesi de Celal Nuri ni ele alan antolojilerde ismi şüncemizi kuvvetlendirmekte-rlardan ve diğer sa-natçılardan

etkilenmemesi mümkün değildir.

Cengiz Aytmatov'un Romanlarında Rüyâ Motifi

Ayşe Özge Pelister

İnsan karakterinin bilinmezlerini ele ve-ren, bilinçaltının dehlizlerine açılan kapı-dır rüyâlar. İnsan psikolojisinin insanın bilinçaltında yatan sırlarla açığa kavuşacağını savunan Freud, görülen rüyâlara büyük önem verir. Onun rüyâlar üzerindeki çalışmaları, edebî eserlere de ilham kaynağı olur ve pek çok yazar, yarattığı kahramânın karakteri, geç-mişi, etkilenimleri hakkında okuyucuyu aydınlatmak için

rüyâları kullanır. Bunlardan biri de Cengiz Aytmatov'dur.

Anılarında kendisinin de sıkça rüyâlar gördüğünü, hatta bu rü-yâlardan şüphelenip psikoloğa bile gittiğini belirten yazar, rüyâ mo-tifini eserlerinde sıklıkla kullanır. Aytmatov'un eserlerinde yalnız insanlar değil, hayvan kahramanlar da rüyâ görür. Kimi zaman târi-hi olaylardan, efsânelerden, kimi zaman da karakterlerin yaşadıkları olaylardan kaynaklanan rüyâları başlıca iki gruba ayırabiliriz:

1- Geçmişle ilgili rüyâlar: Bunlar, karakterlerin geçmişlerinde yaşadıkları bir olayın etkisinde kalarak gördükleri rüyâlar ve târihi bir olaya gönderme yapılan rüyâlardır.

2- Gelecekle ilgili rüyâlar: Bu tür rüyâlar, karakterlerin gelecek-te yaşayacakları olaylarla ilgili ipuçları veren, kehânetler taşıyan rü-yâlardır. Romanın nasıl biteceğini okuyucuya sezdirirler.

1- Geçmişle İlgili Rüyâlar:

Gün Olur Asra Bedel romanının kahramanı Yedigey, yağmurlu ve fırtınalı bir gecede rüyâ görür. Rüyâsında cephede, düşman ateşi altındadır. Rüyâsında Yedigey'in başından aşağı mermi yağarken, bombalar patlarken gerçekte dışarıda da sağanak yağmakta ve gök gürlemektedir. Bu rüyâ, ancak Yedigey'in uykuda da açık olan algı-lamasının bilinçaltında yarattığı çağrışımlarla açıklanabilen tipik Freudyen bir rüyâdır. II. Dünya Savaşı'na katılmış, cephede çarpışmış olan Yedigey'e, sağanak yağmur, mermi seslerini, gök gürültü-sü, patlayan bombaları çağrıştırır. Yağmur, Yedigey uykuya dalma-dan başladığı için Yedigey'in bilinci dışarıda yağmur yağdığının farkındadır, hatta gündüz yağmuru seyretmek için dışarı çıkmıştır. Yağmurun yağışıyla ilgili gözlemleri rüyâsını etkiler. Mermiler, Yedigey'in rüyâsında şiddetli yağın yağmur damlasının yere hızla düştükten sonra havaya sıçrayıp tekrar yere düşmesini hatırlatır:

"Düşükleri yerde toprak kara fiskiyeler gibi yukarı savruluyor, havada bir an kalıyor, sonra yine aşağı dökülüyordu."¹

Yedigey, savaşta olduğu gibi rüyâsında da çatışmaya katılır. Saldırı sırasında Zarife'yi karşısında görür. Zarife, yağmurdan sızıl-sıklam olmuş, basma entârisi üzerine yapışmış, gülmektedir. Yedi-gey, Zarife'ye "Böyle zamanda gülünür mü?" diye sorunca Zarife gülmediğini, aslında ağladığını söyler. Bu manzara aslında rüyâ görülmeden önce, gündüz yaşanmıştır. Bilinçaltı, bilincin yaşadığı anıyı yeniden canlandırmakta, rüyâda Yedigey'in geçmişiyile yaşa-dığı zaman dilimi birbirine karışmaktadır.

Gündüz, pek sık yağış almayan Boranlı'da şiddetli yağmur baş-lar. İki âilenin çocukları, babaları Yedigey ve Abutâlip ile birlikte yağmurun altında oynamaya başlarlar. Onları uzaktan gören Zarife de yanlarına gelerek onlara katılır. Yedigey, Zarife'yi tenine yapışan entârisiyle görür ve algısında oluşan cinsel çağrışımlarla onun çok güzel bir kadın olduğunu düşünür. Daha sonra güldüğünü sandığı Zarife'nin aslında ağladığını fark eder.

İşte bu olay gece rüyâsında tekrar canlanır. Sabah uyandığında bu

¹ Cengiz Aytmatov, Gün Olur Asra Bedel, s.177

rüyâyı Zarife'ye anlatmayı düşünür, fakat rüyâsında onu ağlar-ken gördüğü için bunu gelecekte üzücü bir olayın yaşanacağına yo-rar ve Zarife'yi böyle bir düşünceyle tedirgin etmemek için rüyâyı ona anlatmaktan vazgeçer. Yazar, bu şekilde romanın sonunda Za-rife'nin düzenli yaşantısının sona ereceğinin ilk ipuçlarını vermiş olur. Rüyâ, Yedigey'in geçmişiyile ilgili izler taşıdığı gibi Yedigey'in rüyâyı yorumlayışı da gelecekte yaşanacakları sezdirir.

Abutâlîp hakkında soruşturma yapmak üzere Boranlı'ya gelen akdoğan bakışlı bir adamın Yedigey'e, Abutâlîp'in geçmişiyile ilgili sorular sorduğu günün gecesi Yedigey, yeniden savaşıla ilgili bir rü-yâ görür. Abutâlîp'in II. Dünya Savaşı'nda yaşadıkları ile ilgili olan bu soruşturma sonrası Yedigey'in bilinçaltı harekete geçer ve rüyâ-sında onu savaş yıllarında yaşadığı bir olaya götürür.

Savaş sırasında düşmanı savunma mevzilerinden attıkları sıra-da siperin içinde bir düşman askeriyle yüz yüze kalır. Bir makineli tüfek nişancısı olan Alman askerinin hiç mermisi kalmamıştır. Onu esir almayı düşünen Yedigey, Alman askerinin bıçağıyla ona saldır-masının ardından kendini savunmak zorunda kalır. Onunla bir süre boğuştuktan sonra Alman askerini boğar. Aslında bunu bilinçli ola-rak yapmamış, bıçağın kendi vücûduna saplanmaması için hayvânî bir güdüyle Alman askerinin boğazına sarılmış ve onu havasız bı-rakmıştır. Yazar, onun boğuşma sırasında hayvânî sesler çıkararak homurdandığını anlatır. Yedigey, boğuşma sırasında, Freud'un id adını verdiği, her insanın benliğinde bulunan hayvânî güdüye ye-nik düşmüştür. Bu yüzden askeri boğduktan sonra mîdesi bulanır ve kusmaya başlar. Savaşta belki yüzlerce askeri silahıyla öldür-müşken maktule bu kadar yakın olmak, kendi benliğinde taşıdığı hayvânî dürtülerin kontrolden çıktığını görmek, Yedigey'in sosyal yaşamdaki insânî yönüne ters düşer. Bu yüzden Yedigey, bu olayı hiç kimseye anlatmaz. Bilinçaltına itmeye çalıştığı olay rüyâlarına girer ve onun kâbuslar görmesine neden olur.

Abutâlîp'in gördüğü II. Dünya Savaşı'nda katıldığı kanlı çarpış-malarla ilgili rüyâlar da bu gruptandır.

Dişi Kurdun Rüyâları romanındaki Boston'un rüyâsı Yedigey'in savaşıla ilgili rüyâsına çok benzemektedir. Boston birini öldürmemiş ama en yakın arkadaşının ölümünü görmüştür. Daha geniş otlaklar bulma umuduyla Ala-Mengü dağlarına çıktıklarında Ernazar bir hendeğin içine düşer. Yardım getirmeye giden Boston, döndüğünde arkadaşının ölüsünü bulur. Ernazar, donarak ölmüştür. Kazı ekibiy-le birlikte hendeğe inip Ernazar'ın cesedini gören Boston bu olayın etkisinden kurtulamaz. Rüyâlarında ipe bağlanarak aşağı indirilişini Ernazar'ın donmuş cesediyle karşılaştığı ânı görür. Onun öldüğüne inanmak istemediği için Ernazar'a seslenir, ona fener vermek ister. Ernazar'ın tepkisizliğiyle karşılaşıncı ağlamaya başlar. Her seferin-de uykusundan ağlayarak uyanır. Tekrar tekrar gördüğü bu rüyâ-nın etkisinden ertesi günü de kurtulamaz. Yedigey gibi o da bu rü-yâdan kimseye bahsedemez, çünkü uçurumun kenarına indiğini, Ernazar'ın cesedini gördüğünü kimseye anlatmamıştır.

Onun da, Yedigey gibi unutmaya çalıştığı olay bilinçaltından çıkıp onu sık sık uykularında rahatsız eder. Yardımı getiren kendisi olduğuna göre bunda geç kalmış olma düşüncesinin getirdiği gizli bir suçluluk duygusunun da etkisi olabilir.

Dişi Kurdun Rüyaları romanının kahramanı Abdias, uyuşturucu çetesinin kendisini trenden atmasıyla aldığı darbelerden ötürü bayı-lır. Bu baygınlık sırasında bir rüyâ görür. Asıl amacı dinde reform yaratmak olan Abdias rüyâsında İsa'nın çarmıha gerildiği gün neler yaşadığını görür. Bu rüyânın sebebi Abdias'ın gerçek hayatta İsa'nın hayâtına duyduğu ilgidir. Yazar, Abdias rüyâyı görmeden çok önce onun İsa ile ilgili araştırmalarından söz eder:

“Papaz okulunda iken Hz. İsa'nın hayâtını incelemek için ne yürekli bir çaba göstermişti! O'nun bütün acılarını kendinde duymuştu. O kadar ki Gethsemani bahçesinde Yahuda'nın ihânetini anlatan bölümü hıçkırma hıçkırma ağlamadan okuyamıyordu. Ve, Hz. İsa'nın, paskalyanın o sıcak gününde Golgotha tepesinde çarmıha gerilmesi, evrende görülen fâciâların en korkuncu olarak görünüyordu ona.”²

Abdias, fikirleri yüzünden okuldan atıldıktan sonra kendisini hep İsa ile özdeşleştirir. Onu da anlamamışlardı, Hz. İsa öğretisi yüzünden Abdias, yaşadıklarından çok daha büyük felâketlerle karşı-laşmıştı.

Komaya girmesine sebep olan olay, çete üyelerini Tanrı yoluna çekmek isterken onlar tarafından linç edilmeye çalışılması olmuştu. Gözyaşları içinde okuduğu, Hz. İsa'ya yapılan işkencenin bir benzerini yaşamıştı. Vâlinin Golgotha Tepesi'ne çıkmadan önce Hz. İsa'dan sahte peygamber olduğunu açıklamasını istemesi gibi Abdias'tan da afyon çekerek dinden ayrılması istenmişti. Hz. İsa, sahte peygamber olduğunu açıklasaydı çarmıha gerilmekten kurtulacaktı. Abdias da afyonu kullansaydı çete üyeleri tarafından dövülmeye-cekti. Hz. İsa'nın idâma giderken vâliyi Hak yoluna çağırdığı gibi Abdias da trenden atılıncaya kadar çete üyelerine Tanrı'nın varlığını ve Hıristiyanlık öğretilerini anlatmaya çalışmıştı. Aralarındaki bunca benzerlik Abdias'ın çok etkilendiği Hz. İsa'nın son dakikalarını rüyâsında görmesine neden olur. Abdias bayılmadan önce öle-ceğini düşünmüştü. Bu sırada bilinçaltı, etkisinde kaldığı benzer olayı hatırlamıştı.

Uyandığında kendisini bozkırın ortasında, bir hendeğin içinde bulan Abdias'ın ilk hatırladığı şey gördüğü rüyâ olur ve İsa'ya ses-lenir: “Efendim, buradayım! Seni kurtarmak için ne yapayım?”³

Bu sözle birlikte yeniden bayılır ve kendini Kudüs'te bulur. Gethsemani'ye doğru yürür. Amacı Hz. İsa'yı bulmak ve onu kurtarmaktır. Rüyâsında Yahuda'yı arar, Son Yemek'in yendiği yeri bulur ama İsa'ya ulaşamaz. Zihninde yaptığı bu yolculuk gece boyunca sürer, zaman zaman kendine gelir, yağmurun yağdığını görür ama bu rüyâ dış etkenlerden uzak, tamâmen târihi gerçeklere dayalı bir rüyâdır. Gerçekte

² Cengiz Aytmatov, Dişi Kurdun Rüyaları, s. 83

³ a.g.e., s.186

yağmur yağarken Abdias'ın rüyâsında Kudüs çok sıcaktır. Gerçeklikle rüyâ arasındaki tek bağlantı Abdias'ın baş ağrısıdır. Sokakları dolaşıp İsa'yı ararken başı müthiş ağrıaktadır, çünkü trende dövüşürken başına ağır bir darbe almıştı.

Abdias'ın İsa'ya ulaşamaması da Hz. İsa'nın çarmıha gerilmesi-ne hiçbir insanın engel olamadığı gerçeğiyle son bulur. Abdias, tren sesleriyle uyanır.

Rüyâlarında kendisini Hz. İsa ile özdeşleştiren Abdias'ın ölümü de Hz. İsa'nınki gibi çarmıha gerilerek gerçekleşir. Sayga avcılarını kendi yoluna çekmek isteyen Abdias, Hz. İsa'dan bahsetmesi yüzünden tepki çeker ve Hz. İsa gibi çarmıha gerilir. Ölmeden önce acılar içinde geçmişiyile ilgili çeşitli halüsinasyonlar görür. Çocuklu-ğunda balığa çıkan babasını kıyıda duâlar okuyarak bekleyen Abdias, kendisi gibi bir din adamı olan babasını görür. Babası çok uzaktadır ve Abdias babasının içinde bulunduğu batan gemi için duâlar okur. Kelimeler, önünde uzanan sonsuz boşlukta dağılır. Babasına okuduğu duâ ile hayal ve gerçek arasında gidip gelir, in-sanlık için Tanrı'ya duâ ederek ölür. Aslında yazar, Abdias'ı İsa ile özdeşleştirirken yalnızca onun İsa'ya olan sevgisini anlatmaz, aynı zamanda bu özdeşlikle Abdias'ın ölüm şeklini de sezdirmiş olur.

Abdias'ın ölümü sırasında gördükleri hem bir din adamı olarak ölüm hakkında, ruhun öteki dünyâda varlığını sürdürdüğü hakkın-da anlatılan dîni öğretiler içerir, hem de geçmişiyile bağlantılar kurar. Din adamı olduğu için ölmeden önce gördüğü hayal annesinin ya da sevgilisinin hayâli değil, kendisinden önce öteki dünyâyâ gi-den papaz babasının hayâlidir.

Akbar'ın gördüğü rüyâ onun geçmişteki mutluluk hayalleriyle ilgilidir. Yavruları kaçırılan Akbar, duyduğu özlemin ve fizyolojik ihtiyaçlarının sonucu olarak rüyâsında yavrularını görür. Onları emzirmektedir. Gerçekte uzun zamandır yavrularından ayrı kalan Akbar, onları emziremediği için göğüslerine dolan sütün rahatsızlı-ğını çekmektedir. Bu yüzden rüyâsında yavruların dördünü birden emzirdiği halde sütü hiç azalmaz.

Eşi Taşçaynar'ı da kaybeden Akbar, yaşadığı yuva özlemi nede-niyle Taşçaynar'ı da yavrularıyla birlikte görür. Hepsi bir aradadır. Daha sonra romanın başından beri Taşçaynar'la birlikte yavrularının büyüdüğünü ve âilece sayga avına çıktıklarını hayal eden Akbar, rüyâsında yavrularının büyüdüğünü ve kendi yavrularıyla bir-likte bozkırda koştuklarını görür. Özlemini çektiği mutlu yaşamın rüyâsından uyanınca "katı gerçeklikle" yüz yüze kalır.

Beyaz Gemi romanının çocuk kahramanı ormancıların kamyon-ları yolda kaldığında kamyonlardan birinin içinde uykuya dalar. Uyumamak için direndiğinden gördüğü rüyâ da hayalle gerçeklik arasında gidip gelir. Rüyâsında da kar yüzünden kamyonlar yolda kalmıştır. Bütün erkekler kamyonu itmeye uğraşır. Kimsenin gücü kamyonu hareket ettirmeye yetmezken Maral Ana ortaya çıkar ve kamyonu tek başına iter. Kimse Maral Ana'yı görmez, Maral Ana yalnızca çocuğa görünür. Kamyon kurtarıldıktan sonra Kulubeg ço-cuğu kamyonun direksiyonuna oturtur ve

ondan kamyonu sürme-sini ister. Çocuk direksiyonu çocukken oynadığı bir oyuncağa ben-zetince direksiyon oyuncağa dönüşür. Çocuk bu durumdan çok uta-nır. Kamyon yana eğilir ve düşüp parçalanır. Çocuk suçluluk hissiyle korkmaya ve utanmaya başlar. Ağlarken Kulubeg tarafından uyandırılır.

Bu rüyâ çocuğun uyanıkken kurduğu hayallerin bir uzantısıdır. Maral Ana'yı görmek onun en büyük hayâlidir. Maral Ana'nın in-sanlara nasıl yardım ettiğini dinleyerek büyümüştür. Zorlukları onunla aşacağına inanır. Gerçek hayatta kamyonlar yolda kalınca rüyâsında da Maral Ana'nın onları kurtaracağı inancı belirir. Maral Ana efsânesine bir tek kendisi inandığı için rüyâsında da geyik sâ-dece çocuğa görünür. Rüyâsında kamyonu sürdüğünü görmesi de Kulubeg'in kamyonuna duyduğu hayranlıktan ileri gelir. Uykuyla uyanıklık arasında gidip geldiği için oyuncağı düşündüğünde hayâ-lindeki direksiyon da oyuncağa dönüşür. Gerçek bir kamyonu oyun-cak bir direksiyonla süremeyeceği için kamyonun devrildiğini görür ve suçluluk psikolojisiyle ağlamaya başlar. Kulubeg'e duyduğu utan-cın sebebi onunla çok iyi arkadaşı olması ve ona çok değer vermesidir.

Uyandığında bu hayâlinin gerçek olması, Maral Ana'nın çıkıp gelmesi için rüyâsındaki gibi kamyonu itmek ister, kamyon hareket ettiğinde çocuğun hayâlinde kamyonların önünde sekerek giden Boynuzlu Maral Ana vardır.

Çocuk, hastalandığında da yüksek ateşin etkisiyle rüyâlar görür. Hasta olduğu için okula gidemeyen çocuk, bu endişesinin etki-siyle rüyâsında kendisini okulda bulur. Öğretmen tahtaya okulda öğrendikleri kelimeleri yazmaktadır. Ateşin etkisiyle harfleri bula-nık görmeye başlar ve kendini farklı bir dünyâda bulur. Bâzen balık olup beyaz gemiye doğru yüzer, bâzen tipide dağ başındadır. Ma-ral Ana kamyonları iterken kamyon beşiğe dönüşür. Beşik Orozkul ile Bekey'in çocukları içindir. Maral Ana koşarken çocuk beşiğin çingiraklarındaki çan sesini duyar. Bunların hepsi çocuğun uyanık-ken hep hayal ettiği, gerçekleşmesini dilediği şeylerdir. Bu kadar iç içe geçmiş ve karmaşık olmasının sebebi, çocuğun bu rüyâları yük-sek ateşin etkisiyle görmesi, hayalle gerçeği birbirine karıştırmasıdır.

Çocuk, Maral Ana'nın getirdiği beşiği daha sonra rüyâsında tekrar görür. Geyiklerin kesildiği akşam yine ateşi yüksektir ve Ma-ral Ana olduğuna inandığı geyiğin kesilmiş boynuzunu görünce ka-bullenmek istemediği gerçeklerden bir kaçış olarak sığındığı balık-çocuk olma hayâli rüyâsına girer. Kendisini soğuk suyun içinde, ba-lık kuyruğu ve yüzgeçleriyle birlikte bulur. Başını yine insan başıdır. Her şey tıpkı hayal ettiği gibidir. Suda balık olarak yüzmeye başlar ve bundan sonra hep balık olarak kalmaya karar verir. Uyandığında rüyânın etkisinde kalarak bu hayâlini gerçekleştirmek için çaya gi-der. Bu rüyâ bize geleceğe dâir haberler vermez, çünkü balık olarak çaya girip beyaz gemiye kadar yüzmeyi çocuk, romanın başından beri hayal etmektedir. Onun rüyâlarını, yaşadığı hayâtın acımasız-lığı ve mutsuzluğu karşısında sığındığı hayalleri

belirler. Sürekli olarak benzer rüyâlar görmesi de bundandır.

2. Gelecekle İlgili Rüyâlar:

Gün Olur Asra Bedel romanında Yedigey ile Ukubala yeni evliy-ken, Ukubala hâmileliği sırasında bir rüyâ görür. Yedigey, o yıllar-da balıkçılık yapmaktadır ve Ukubala rüyâsında binlerce balık ara-sında yüzen altın mekre balığını görür. Bu balık gerçekte çok nâdi-ren karşılaşılan bir balıktır. Ukubala da rüyâsında bu balığı ne ka-dar çok kovalasa da bir türlü yakalayamaz. Uyandığında da rüyâ-nın etkisinden kurtulamaz, çünkü rüyâda gördüğü altın mekreyi çok önemli bir amaç, onu kaçırmamasını da bu amaca ulaşamamak şeklinde yorumlar. Yazar, aslında Ukubala'nın düşüncesi aracılığıyla rüyâyı bize yorumlar. Ulaşılması gereken amaç, Ukubala'nın ço-cuğunu sağlıklı bir şekilde dünyâya getirmesidir.

Yedigey, Ukubala'nın rüyâsını bir türlü aşerme olarak yorumlar ve günlerce uğraştıktan sonra altın mekreyi yakalayarak Ukubala'-ya gösterir. Ama Ukubala, gördüğü rüyâda balığı yakalayamamış-tır. Yazar, rüyâ aracılığıyla gelecekte olacakları okuyucuya sezdirir. Çocuk gerçekte doğar, ama fazla yaşamaz.

Yedigey, altın mekre balığını Zarife'nin çocuklarını oyalamak için hikâyeler anlatırken sık sık hatırlar, ama yaşadığı olayı kimseye anlatmaz. Karanar'ın kaçıp Ak-Moynak'ta insanlara zarar verdiği haberi gelince onu geri getirmek için yola çıkar. Ak-Moynak'ta Ka-ranar'ı yakaladıktan sonra gece geri dönmek ister, fakat ev sâhipleri bırakmaz. Geceyi Ak-Moynak'ta geçiren Yedigey, o günlerde sıkça hatırladığı altın mekreyi rüyâsında görür.

Abutâlip, tutuklanmadan önce Yedigey'den çocuklarına denizi anlatmasını ister. Yedigey, rüyâsında çocukluğunun geçtiği Aral kıyılarındadır. Kendini suya atıp mutluluk içinde yüzmeye başlar. Bu arada ev sâhibi Raymalı Ağa'nın acıklı hikâyesini çalmaya başlar ve Yedigey altın mekre balığını suya bırakır. Büyük dalgaların üze-rinde yürümekte ve yüzüne çarpan rüzgara gülümsemektedir. Uzak-tan bir müzik sesi duyulur, biri kara tâlihi için yas tutmaktadır.

Rüyâsında Aral'ı görmesinin sebebi, hayâtında gördüğü tek de-nizin Aral olmasıdır. Abutâlip'e verdiği sözü de henüz tutamamış-tır. Mutluluğun sebebi, o gün yol boyunca yaşadığı sevinçtir. Zari-fe'nin kendisi için ördüğü atkıyı o gün almıştı ve rüyâsındaki dalga-lar gibi bozkırda karşısına çıkan karlı tepelere, yüzüne çarpan soğuk havaya karşın bütün gün mutlulukla gülümseyerek yol almıştı. Ku-lağına çalınan müzik sesinin sebebi, ev sâhibi tambur çalarken uyu-muş olmasıdır. Özellikle Raymalı Ağa efsânesini duymasının sebebi ise bilincinde Raymalı Ağa ile kendisini özdeşleştirmiş olmasıdır. Henüz Raymalı Ağa gibi yaşlı değildir, ama evli olduğu için Ray-malı Ağa gibi imkânsız bir aşkı yaşamaktadır.

Altın mekre, amacı simgeler. Yedigey'in balığı suya bırakması, Boranlı'ya döndüğünde yaşayacaklarıyla ilgilidir. Yazar, yine bize geleceğe dâir ipuçları verir. Yedigey, Boranlı'dan ayrıldıktan sonra Zarife de kendisine yeni bir hayat kurmak üzere Boranlı'dan ayrıl-mıştır. Yedigey Boranlı'ya döndüğünde bunu öğrenecek ve kaderi-ne ağlayacaktır. Rüyâda

yas tutan kişi de kendisidir, çünkü Zarife'yi sonsuza kadar kaybetmiştir.

Yedigey rüyâ görürken, dışarıda Karanar'ın çiftleştığı dişi deve-ler de rüyâ görmektedir. Eserlerinde insanlarla hayvanları sık sık özdeşleştiren yazar, develere de kendi gelecekleriyle ilgili rüyâlar gördürür. Develer, rüyâlarında Karanar'dan hâmile kaldıklarını, yavrularını doğurduklarını ve onları emzirdiklerini görür.

Abutâlip, Cengiz Han'a Küsen Bulut romanında, trende hapse-dildiği hücrede yoğun ışığın altında uyuklamaya başlar ve rüyâ görür. Tren hareket hâlinde olduğu için dış dünyâyla ilgili algılamala-ra açık olan rüyâda da trenin tekerlek seslerini duymaktadır. Rüyâ-sında lokomotifin önünde koşmaktadır. Lokomotifin farları gözleri-ni kamaştırır. Koşarken karısı Zarife'yi ve çocuklarını da arar, etrafı-na bakınır, onlara seslenir ama cevap alamaz. Koşmak onu çok yo-rar ve umutsuzluğa sevk eder. Ayaklarının tutulduğu, nefesinin kesildiği bir anda uyanır.

Rüyâsında gördüğü lokomotif ışığı hücredeki lambanın ışığıdır. Abutâlip, sürekli ışığı yanan bir odada tutulmaktadır ve bu algı rüyâsı-nı da etkiler. Bu rüyâ onun bilinçaltında yer alan ölme isteğinin bilinç düzeyine çıkışını ifade eder. Ertesi gün büyük bir heyecanla Boranlı'-dan geçmeyi bekleyen Abutâlip, Tansıkbayev'in sorgulamasından bü-yük bir bıkkınlıkla çıkar. Boranlı İstasyonu'ndan geçerken âilesini son kez görür ama onlara seslenemez, oradan geçmekte olduğunu haber veremez. Daha sonra muhâfızlara teslim edildiğinde raylar arasında koşmaya başlar ve kendisini oradan geçmekte olan bir trenin altına atar. Rüyâsı intihar fikrinde ve intihar yönteminde ona ilham kaynağı olur.

Kassandra Damgası romanındaki Robert Brook, Avrupa'da katıldığı kitap tanıtım kampanyasından dönerken uçakta sürü hâlindeki balinaların okyanustaki hareketlerini görür. Tabiat olaylarına karşı duyarlı olan Brook'un ilgi alanlarından biri de balinalardır. İntihar eden balinaların intihar sebeplerini araştıran Brook, uzay râhibin-den gelen mektuplarla balinaların intiharı arasında bir ilişki kurar. Rüyâsında ise balina sürüsüyle birlikte yüzdüğünü görür. Topluma seslenmek için düzenlediği toplantıda da linç edilir. Rüyâsında gör-düğü balinalar gibi kendisi de insan eliyle yapılan hatâların sonu-cunda hayâtını kaybeder.

Aytmatov'un romanlarında karakterlerin gördükleri rüyâlar eserlerin bütününde verilmek istenen mesajla ilgili detaylar içerir. İnsanların öldürülmesi, gerçekleşmeyen hayaller, efsânelerin târihi olayların gündelik yaşama etkisi hep bu rüyâların içinde verilir. Ya-zar, savunduğu düşünceleri rüyâlar aracılığıyla verir. Karakterlerin bilinçaltına sızıp konuşan, yazarın kendisidir.

Kaynaklar:

- Cengiz Aytmatov, Beyaz Gemi, çev. Refik Özdek, Ötüken Neşriyat, 2004
- Cengiz Han'a Küsen Bulut, çev. Refik Özdek, Ötüken Neşriyat, 2001
- Dişi Kurdun Rüyâları, çev. Refik Özdek, Ötüken Neşriyat, 2000
- Gün Olur Asra Bedel, çev. Refik Özdek, Ötüken Neşriyat, 2004

- Cassandra Damgası, çev. Ahmet Pirverdiođlu, Ötüken Neşriyat, 1997
- Sigmund Freud, *Düşlerin Yorumu*, cilt: I-II, çev. Emre Kapkın, Payel Yayınevi, Şubat 1996

Hoca Câhit Gözkan(1909-1999)'ın Mülâkatlarından

Cemil Altınbilek

Babam Darülfünûn Ulûmutabiiye Şûbe-sinde Kimyâger Mehmet Hâlid Bey, an-nem Hâlîde Hanım'dır. Babam üniversiteyi ikincilikle bitirmiş, Sul-tan Abdülhamid'den madalyası vardır. Müstesna bir dedem vardı. 1864'de Kuzey Kafkaslar'ın büyük göçüyle İstanbul'a gelmiş, Emi-nönü Asmaaltında mağaza açıyor, burada Mısır pirinci, Yemen kahvesi, Halep hadidi yağı, Libya-Derne yağı, Girit sabunu satılırdı. Bütün tekkeler, paşalar ve Saray da müşteriydi.

Babamın Fransızcası çok kuvvetli idi. Fransızca Sefiller romanını tercüme etmişti. Rumca, Çerkezce ve ayrıca çok iyi Almanca bilirdi. Eskilerdeki hâl başkaydı zevk sâhibiydiler.

Babam ud ve keman çalardı. Hocası Üdî Nevres Bey'dir. Alafran-ga da çalardı. Çok da güzel resim yapardı. Bir salon ağzına kadar re-simle doluydu. Yağlıboya ve iyi suluboya yapardı. Fakat beş yüz metre öteden mahalleye bir yangın geldi. Meşhur Cibâli Yangını. Bizim da-ma tahta fırladı, hiç beklemiyorduk. Kaçıp canımızı zor kurtardık. Her şey yandı. Babamın resimleri, kemanlar, udlar, yazılar vs. hepsi yandı.

Gelenbevî ve Akşemsettin mekteplerinde ve müteakiben Mer-can Sultânîsi'ne devam etmekte iken imtihanla bir meslek mektebi-ne nakil ve oradan da neş'et ederek bir sene müddetle devlet me-muriyeti ifâdan sonra istifa ederek ticâret hayâtına atıldım.

Pederim, güzel sanatlara karşı olan meclûbiyeti hasebiyle yazı, resim ve bilhassa mûsikî ile meşgul idi. Çaldığı udu yakın arkadaşı Tanbûrî Cemil Bey kendi eliyle seçmiş, ud derslerini de Üdî Nevres Bey'den almıştı. Bu itibarla beşikten itibâren kulağımdaki nağmele-re ülfete başlamıştım. O devrin meşhur mûsikîşinasları evimizde toplanırlar, mûsikî ve sohbet yaparlardı.

Babamın ud hocası olan Nevres Bey'in çalışı hala gözümün önündedir. Udu köseleden yumuşak bir mızrap ile çalardı. Hocasın-dan udun bütün inceliklerini öğrenen babamın da çok iyi ud çaldı-ğını hatırlıyorum. Hatta Hicaz nağmeleri kulağımda kalmıştır. Ba-bam genç yaşta vefat etti.

Sekiz, dokuz yaşlarında iken ud ve kemandan ufak-tefek par-çalar çıkarabiliyordum. Nota ile ilk ud derslerimi babamın talebesi olan yengemden almış ve bâzı peşrev ve şarkıları icrâ edebilmeye başlamıştım.

*

Sene 1923, Hocam Ahmet Mükerrerem Akıncı büyük bir müesse-senin

57

muhâsibiydi. Aynı zamanda Fâtih parkının karşısındaki Tez-gâhçılar Câmii'nin hatibiydi. Mağazamızın yanındaki yerde, hesap-larını tutuyormuş. Benimde yaşım 12 filan, mağazada kendime göre nota terennüm ediyorum. Hoca bunu duyuyor ve yanıma geliyor.

- Sen nota biliyor musun? diyor.

- Biliyorum tabii, (tereciye tere satıyorum.)

Bir kağıt aldı eline, beş çizgi çizdi. Hatt-ı munzamları yazdı ve,

- Oku bakayım, dedi. Ben kem küm edince

- Nerede oturuyorsun? dedi gülerek

- Haydar'da efendim, dedim.

- Ee, bizim evde bir sokak altında, falan yerde. Sen bana meşke gelir misin evlâdım? Dedi. Yâni hoca bana tâlip oldu. Benim de gay-ri ihtiyârî hoşuma gitti.

- Gelirim tabii, dedim.

Hoca, yüz otuz kilo civârında pehlivan, iri bir adamdı. Öylece meşke başladık. Hoca bana sathî olarak şuraya bas, buraya bas, kâ-bilinden pozisyonları gösteriyordu. Ben fitrî bir kâbiliyetten bayağı ud çalıyordum, o zamanlar bol bol rahmetli babamın udunu da dinlemiştim.

Ahmet Mükerrerem Bey çok zarif bir İstanbul beyefendisi idi. Kendisi Latif Ağa'nın talebesi olan Kânûnî Mehmet Bey'den feyz almış ve böylece mûsikîdeki tekâmülünü elde etmiş, evinin kapısı bütün mûsikî âşığı dostlarına açıktı.

Hocanın oğlu Yekta Akıncı keman çalardı. Hoca sonraları udu tamâmen bana devretti. Faslı ben idâre etmeye başladım. Hoca def çalar, söyler, ben de ud çalardım. Yekta gemici olduğu için gemide kalıp gelemediği zaman ben keman çalardım, Hoca ud çalardı. Faslı böyle idâre ederdik.

Hocam Ahmet Mükerrerem Akıncı'ya 1923 yılında meşke başladım ve bu meşkler hocanın 17 Şubat 1940 yılındaki vefat târihine kadar 17 yıl fâsılasız devam etti, Hamparsum notasını da öğrenmiştim.

Hocamla ilk meşklerimde horozlar öter, ben hâlâ ud çalardım. Bu öyle bir meşgale içinde geçti ki, bu meşgale bana zindelik verdi, beni yıpratmadı. Çünkü güzel meşgale.

Arkadaşlarımızın hepsi temiz huylu insanlardı. "Kişi refikinden azarmış" diye bir lâf vardır. Muhitimiz iyiydi.

Ahmet Mükerrerem Akıncı Hocam; "Bu evlâdım için yeniden mûsikîye başladım", diye bana iltifat etmişti. Çünkü o kadar kâbili-yetsiz adamlar gelmişler ki, 6 ayda bir usûlü, meselâ zenciri vuramı-yorlardı. O zaman notadan çok usûl hâkimdi. Bir eser usulle oku-nurdu. Usulle geçilmeyen eserler ezberlenmemiş addedilirdi, mak-bul değildi. Eskiden eserlerinin hızı da ancak usulle mümkün olur-du. Şimdikiler notaya bağlı, daha iyi. Ama eskilere lâfım yok.

*

Kemâlat; Kemâlât-ı İlâhiyye'dir. Ama tahdîsen (naklen) övüne-rek söyleyeyim ki, İlâhi neş'em iyidir. Hakk'a olan yakınlığımı dâi-ma hissetmişimdir. Yâni ondan bir an ayrı düştüğümü tahmin etmi-yorum.

Dostlarıma birkaç tavsiyede bulunurum. Evvelâ, fişinizi çı-karmayın, derim. Fiş; mânevî fiş. Allah'a olan takılı fişinizi çıkarıp irtibatınızı kaybetmeyiniz. Önce o gelir. Kızmayınız. Gazap, nur-u bâtını izâle eder. İçerdeki nûru yok eder. Biraz uysal olunuz. "Pe-kiyi"yi çok, "hayır"ı az kullanınız.

Ben P.T.T. Mekteb-i Âlîsine devam ediyordum, bitirmek üze-reydim. Bizim "üstad" denilen bir Mehmet vardı. Bana Ali Rıza Şengel'in Fâtih'te müzik toplantısı var, gidelim mi? dedi. Kalktık, gittik. Ben de o zaman kemanı iyi çalıyorum. Ali Rıza Bey ara taksi-mini bana verdi. Hüzzam geçiyorduk. Kemanla bir hüzzam taksimi yaptım. Taksimi bitirdim, birisi "yaareey" diye nevâdan girdi hüzzama. Ben cevap verdim, o cevap verdi. Çingirak gibi bir ses. "-Nerede oturuyorsunuz?" dedi. Ben de "Haydar'da", dedim. "Biz de azıcık aşağıda size yakın bir yokuşta oturuyoruz", dedi. Böylece tanıştık. Meğerse sonradan ortağım ve kayınbirâderim olacak Hulû-si Gökmenli Bey'miş.

Hulûsi Bey hâfız, Küçük Hüseyin Efendi'nin dervişlerindendi. Ben de o zaman okulumdan mezun oldum. Beni Sivas'a P.T.T.'ye müdür olarak gönderiyorlardı.

Hulûsi Bey, "Sizi bırakmam. İşimden ayrılıyorum, sizinle ortak olmak isterim, eğer gitmezseniz ticâret yapalım", dedi ve benim mûcib-i felâhım oldu. Ben memur olayım, maaşımı alayım diye dü-şünüyordum.

"Benim hizmetim mecbûri, gitmek mecbûriyetindeyim", de-dim. "Seni Şeyhe götürüyüm, bakalım o ne diyecek?", dedi. Aldı beni Küçük Hüseyin Efendi'ye götürdü. Baktım bir Pir-i Fâni, yaşı 100 küsur,

Hulûsi Bey;

"Efendim, Cahid Bey oğlunuzu vazîfe olarak Sivas'a tâyin et-mişler, gitsin mi?, ne buyurulur?" diye sordu.

"Sivas'a mı? Uu! Sivas buraya uzak, hem de O, oranın adamı değil, gitmesin", dedi.

Hulûsi Bey'de işinden ayrılmak üzere.

Bilâhare,

"Maalesef çok ısrar ettiler, gideceğim" dedim.

"Olmaz! Bir evliya gitmesin dedikten sonra gidersen seniyyesi-ne uğrarsın. Gel bir daha soralım", dedi. Yakama yapıştı. Ne adam-dı mübârek! Ruhtu, ruh! Bir daha gittik.

Hulûsi Bey:

"Efendim, Cahid Bey oğlunuza çok ısrar etmişler, kabul mecbûriyetinde kalmış. Ne buyurursunuz? diye sordu.

"Gitmesin, gitmesin, gitmesin! Allah burada hayırlı bir iş verir", dedi.

Neyse uzatmayalım, Sivas'a gitmedik. Teberrüken arz edeyim, dükkân açmaya karar verdik.

O devirde mağaza açan Türk yok. Ticârete Yahûdiler hâkim. Mağazayı açtık, altı ay içerisinde büyük kazançlar temin ettik. Ma-ğazamız ağzına kadar malla doldu. Lakâbım "Camcı Câhit" oldu.

*

Hâfız Sadeddin Kaynak dükkânımıza da gelirdi. Ahmet Mükerrer-

Akıncı Hocam'ın toplantılarına da gelirdi. Neyzen Tevfik'le de büyük ülfetimiz vardı.

Kemâl Batanay'la da epeyce mâcerâlarımız vardır. İbn-ül Emin Mahmut Kemâl'in Beyazıd'taki konağına giderdik. Her gece toplan-tılar olurdu. Bir akşam mûsikî, bir akşam edebiyat, bir akşam mi-zah, bir akşam tasavvuf vs. muhtelif konularda toplantılar yapılırdı.

Uzun yıllar radyo çalışmalarına iştirâkim oldu. Şu anda radyo-da olan birçok kişiyi ben imtihan etmişimdir. Biri radyoya mı alınacak, ben dinlerim, müspet veya menfi "okuyamaz; neden?, okur; şu meziyetlerinden dolayı " diye neticeyi söyledim.

Ayrıca radyoda ud sanatçılığım da vardı. Radyo saz arkadaşla-rım Mesut Cemil, Süleyman Erguner, Cevdet Çağla, Sâdi Işlay, Ul-vi Erguner. Son dönemlerde ; Cüneyd Kosal , Niyâzi Sayın, Cüneyd Orhon ve şu anda ismini hatırlayamadığım başka dostlarım da var-dı. Süleyman Erguner'le senelerce radyoda neşriyâtımız olmuştur. Yekta Akıncı ve saz arkadaşları diye başlayan anonstan sonra saz eserleri yapardık. Daha sonra Yekta Akıncı bırakınca, Ulvi Erguner ve saz arkadaşları diye bölüm bölüm programlarımız oldu.

*

Konya'daki Semâ gösterileri ilk bizim teşebbüsümüzle başla-mıştır. 1955-56 olabilir. Konya bilmediği için, meşkleri İstanbul'da yapardık. Âyinleri de ben meşk ederdim. Toplanırsınız, giden canlar 15-20 kişi, kaç kişi gidecekse bunlar, bir ay, iki ay, üç ay, eserin def-teri kapanana kadar ezbere okumak kaydıyla, meşklerini yaparız ve Konya'da bunları icrâ ederdik. 1966'ya kadar devam etti. Ondan sonra Konya bunları yavaş yavaş öğrendi. Konyalılar kendi grubu-nu oluşturdu.

Mânâ yollarındaki tarikatler içersinde Mevlânâ'nın fikirleri ve onun görüşleri üzerine kurulmuş olan Mevlevî Tarikatı, Türk Te-fekkür hayatında varlığını dünyâya kabul ettirmiştir.

Mevlevîlik, Allah ile kul arasında ve insanların birbirleri arasın-da sevgiye kıymet katmıştır. Mevlevîlikte, kişi istîdâdına en uygun inkişâfi bulur.

*

Cerrahpaşa'daki eve 1950'lerde her salı akşamı yapılan meşkle-re birçok kişi gelirdi. Okuyanlardan, çalanlardan meselâ: Necmed-din Hakkı İzmirli keman çalardı. Alâeddin Yavaşça meclisimizin devamlı müdâvimiydi. O okurdu, bir çokları okurdu. İbn-ül Emin Mahmut Kemâl, Kemâl Batanay, Abdülbâki Gölpınarlı, Mustafa Nâ-fiz Irmak gelirdi. Halil Can, Niyâzi Sayın, Yekta Akıncı, Süleyman Erguner, Hulûsi Gökmenli, Özbekler Tekkesi Şeyhi Necmeddin Efendi devamlı gelirlerdi. Ayrıca Şerif Muhiddin Targan, Safiye Ayla, Cüneyd Orhon, Cüneyd Kosal, Selâmi Bertuğ, Kâni Karaca, Ekrem Erdoğan, Kütahyalı Ahmet Yakuboğlu, Kütahyalı Neyzen Doğan Karaoğlu, Kütahyalı Erhan Altıntaş, Dr. İrfan Doğrusöz, Necdet Yaşar son zamanlarda Neyzen Doğan Ergin gelirlerdi. Evi-mize devamlı gelenler vardı, ziyâret için gelenler vardı. Yâni kapı-mız herkese açıktı, tâbir-i câizse bir dergâh gibiydi.

1958 yılında Çiftelhavuzlar'a taşındık. Buradaki köşkte yine toplantılarımız devam etti. Fasılları birkaç yıl önce kaybettiğimiz, Ata-türk'ün fasılcısı; hânende Ferit Tan Bey yönetiyordu. Ferit Tan rah-metli olduktan sonra Hâki Nuranoğlu ve Adnan Mungan devam ettiler.

Kâni Karaca'ya Na't-ı Mevlânâ'yı meşk ettim. Bizim toplantılarına umumiyetle gelirdi. Âyinleri meşk ederken ezberlerdi, müdâvimlerimizdendi.

Fahrettin Çimenli ve Ünal Ensâri'yle 1955-1956'larda meşke başladık. Toplantılarımıza kırk yıldır, devamlı katılmaktadırlar.

Babası getirdiğinde Cinuçen Tanrıkorur daha 15-16 yaşların-daydı. Fakat devamlı bir meşk yapmak mümkün olmadı. Onun kendine has bir stili vardır.

Nezih Uzel ve Şeref Aydemir'e rebap meşklerimiz olmuştur.

Niyâzi Sayın'a radyo neşriyatlarından evvel eserleri meşk eder-dim.

Ud, kemençe, tanbur, keman, kudüm, eski rebap gibi mûsikî âletlerinin icrâsı üzerinde çalıştım. Konya'da Saadeddin Heper ku-dümzenbaşı, ben de kudüm çalardım, rebap ile de taksim ederdim. Sadede gelelim. Baktım ki bir adam; bir yerdedir, her yerdedir. Her yerdedir, hiçbir yerde değildir. Bu meşgale 90 saza taksim oldu mu hepsi yarım kalıyor. Ben diğer sazlarımı bir tarafa bıraktım ve ud'la meşgul olmaya başladım.

*

Ben kendimi esasta beğenmem, bir adam kendini beğendi mi, orada kalmıştır. İleri gitmenin tek çâresi kendini beğenmemek ve begeneceği hâle gelebilmektir. Ud'daki husûsiyet şöyle:

Ben hiç kimseyi taklit etmedim. Ancak taklit ettiğim makamla-rımızın husûsiyetlerine sâdik kalmak sûretiyle bu hâle geldim. Yâni udu bu şekilde icrâ edebildim. Bir makam meselâ rast nerden girer? Rasttan girer, gerdâniyeden girmez. Nakarat nevâda seyreder. Me-yan aşağı yukarı pestlerde yapılanları tizlerde yapmaktan ibârettir. Ondan sonra tekrar dönüş ve karar. Arada da asma karar var. Sıkış-tırabilecek, güzel çeşni verecek makamları araya adapte etmek, bun-lardan ibâret. Yalnız hocamın çalıştıkları üslubuna iyice kulak vermiş-tim. Hoca aşağı yukarı benim tavrıma benzer bir şekilde çalardı. Sonra ben kendime has bir metod yaptım. Fakat bu metodu îtiraf etmeliyim ki yazmadım. Talebelerime verdiğim derslerde notaların üstüne koyduğum parmak işaretleri, parmak numaraları, o perdenin nasıl basılacağını gösterir. Bir talebe bir eseri birçok kereler çalsa da, hiç zorlanmadan, falso yapmadan aynen tekrar eder. Her talebe-ye bu şekilde öğretmişimdir. Bir öyle bir böyle çalayım yok. Sazda en büyük hastalık gelişigüzel çalmaktır. Bin kere çalsak Fa naturel şu parmakla basılır. Mi bemol şu parmakla basılır vs. Bu öyle bir alışkanlık hâline gelir ki zâten başka türlü çalamaz. Başka türlü ça-larsa işte o zaman falso yapar.

*

Benim çaldığım rebap; Saçlı Emir Ef.Câmii ve Tekkesi Şeyhi, Hâşimî Osman Efendî torunu, Bayrâmî Melâmîye tarikatından ve ayrıca Bektâşî tarikatına intisâbi hasebiyle Süreyya Baba nâmıyla mâruf olan muhterem zâtin elinde görülen rebaptır. Üzerinde üç tel bulunmakta olup bunlardan

esas melodi çalınan tel at kılındandır ve solda bulunur.

Akortu; dâvut veya bolâhenktir. Yâni solda bulunan birinci tel sol (rast), ortada bulunan ikinci tel re (yegâh) ve sağda bulunan üçüncü tel sol (rast)dır.

Tanbûri Cemil Bey'den sonra merhum Kemânî Fâik Mîs Bey de rebap çalardı. Kendisini 1930'larda dinlemiş ve bir de rebap almışım.

Türk mûsikîsi, ehli aşk olan eslâfin himmetleriyle haddi kemâle gelmiş olduğundan lâyemut (ölümsüz-ebedî) olduğuna inanıyo-rum. Aşk esbâbı hilkatten olduğuna göre aşka müteallik husûsâtın bâki kalması tabiidir. Rebap; bir cihetten de güzel sanatlar akademi-si olduğu muhakkak olan Mevlevî dergâhına girmiş, o dergâhta ha-yâtiyetini muhâfaza ederek bizlere kadar gelmiştir. Sultan Veled Hazretinin "Bişnevez nâle-i bank-i rebap" buna delildir. Ancak saha ve imkânsızlıklar onu bugün konuşamaz hâle getirmiştir.

Herhangi bir âlet-i mûsikîde icrâkârlık iki şıktan hâli değildir. Saz birinci mertebede icrâkâra hükmeder. Bu mertebeden sonra, ikinci mertebede icrâkâr sazına hükmetmeye başlar ki, artık muvaf-fakiyet yolu açılmış denektir.

Rebabda hemen, hemen birinci şık devam eder. Rebap icrâkâra karşı dâima ağırlığını koyar. Yâni, icrâkârın tasarrufuna girmez. Bu mübârek sazın sâzende ile ülfeti, sâzendenin kendi şartlarına uyma-sı ile kâbil olur. Bu da, rebâbın ağır, mânevî tavır ve nağme âhengi-ne intibak edebilmek zevk ve kabiliyetini gösterebilmesine bağlıdır. Rebap, bünye ve mânâsına uygun olan, âyini şerifler, ilâhiler, beste ve semâîlerdir. Hülâsa, rebap mecazdan ziyâde hakîkati terennüm eden bir saz olduğundan ehli aşkın elinde dile gelir ve aynı şartları hâiz muhatap arar. Bu sebeplerdir ki Mevlevî dergâhı şeriflerinde icrâ edilerek uşşaka hitap etmiş ve dergâh canların mahremi olmuştur.

Pek güzel nay çalan ve keman başta olmak üzere bir çok sazları maharetle îmal edebilen İnşaat Mühendisi Dinçer Dalkılıç Bey ben-den rebap ölçüsünü alarak birkaç rebap îmal etmiş, Kütahya'da bu-lunduğu esnâda Ressam ve Neyzen Ahmet Yakupoğlu Bey'in tale-belerine vererek rebabla meşgul olmalarını teşvik etmiştir.

Muhakkak olan; rebap bir müptedi sazı değildir. Perdesiz ve bir tel üzerinde icrâ edilişi oldukça mûsikî bilmeyi, sesleri iyice tanıya-cak hâle geldikten sonra rebap çalmaya teşebbüsü zarûri kılmakta-dır. Rebabın geleceği yukarıda bahsi geçen zevâtın iştigâli sebebiyle sembolik olarak devam ve intikal edebilirse de sâhasını kaybettiğın-den pek ümit verici olmayıp târihe intikal etmesi de ihtimal dâhilin-dedir. Ancak bir "Mevlânâ Akademisi" tesis edilir ve bunun zım-nında da evvelce olduğu gibi usûlü veçhile âyinlerin icrâsı ve bu mefhum içinde yetişecek rebabzenlerle inkişâfi mümkündür.

Yeni bestecilerimizde eski mûsikîmizin maksat ve mânâsını bulamıyoruz. Sırf mecazdan ibâret, ruh ve mânâ taraflarından ziyâde unsuriyetleri daha hâkimdir.

Eskilere gelince: Hepsî ehli-i dil ve sofiyâne, bir tarikata bağlı, yâni

ilâhi neşeleri olan kimselerdir. Kalplere, gönüllere hitap eder-lerdi. Allah yolundaydılar. Aralarındaki fark çok mühimdir. Eskiler insânî neşeye vâkıftılar ve rûha hitap etmesini bilirdiler, vesselam.

Not: 2008 Ocak sayısında yayınlanmış olan "Manisa Müftüsü Âlim Efendi ve Manisalı Mûsikîşinaslar" başlıklı yazımızda, Âlim Efendinin hocası olarak adı geçen Hasan Rüştü Efendi; Manisa Mevlevîhânesi Şeyhi olarak yazılmıştır, kendisi Manisa Entekkeli Rifâî Dergâhı Şeyhlerindedir. Cemil Altınbilek

Okuduklarım-Gördüklerim Duyduklarım

Kemâl Y. Aren

Gâvura “Gâvur” demek istiyorum!¹
Bırakmıyorlar!
“Gâvura gâvur demek günah”!..

“Peki, ne diyeyim?”

“Gayr-i müslim, de!”

İyi de yaptığı gâvurluk ama!

İnadından vazgeçmiyor! ‘Gâvur inadı’!...

Gayr-i müslim inadı diyemezsin ki...

*

“Ermenilere soykırım yapılmadı. İşte târih, işte belgeler!”² diyorsun,
“Hayır yaptınız!” diyorlar. “Bize belge gerekmez, bu siyâsî kabullenme-
dir, siz soykırım yaptınız!”

Peki, söyleyin, bu gâvur inadı değil de nedir? Gâvur gâvurluğu-nu yapıyor işte!

Güneydoğu’da Türkiye terörle mücadele ediyor. Orada terörist-ler çoluk-çocuk demeden insanları öldürüyor, köyleri yakıyor, yol-lara mayın döşeyip cinâyetler işliyorlar.

“Ey dünya milletleri, bu hâli görün. Biz bu uğursuzların hakkından geliriz, yeter ki siz, elimizi-ayağımızı tutmayın” diyoruz, hayır: “Yapamazsın, onlar özgürlük savaşçıları, halklarının özgürlüğü için çarpışıyorlar.” deniyor. Kimler mi diyor? “Kopenhag Kriterleri” nâmında bir takım herzeleri önümüze sürenler!... Gâvur oğlu gâvurlar... Gâvur gâvurluğunu yapıyor işte!

*

“Gâvurlara artık gâvur denmiyecekmiş!” sözü³, Mustafa Reşit Paşa’nın ‘Gülhâne Hatt-ı Hümayûnu’nu okumasından sonra sokaktaki halkın bu fermânı kendi anlayışına tercüme etmesi imiş.

Anlıyorsunuz ya, gâvur lâfzının ortadan kalkması tâ yüz elli yıl önceye. Tanzîmât’a dayanıyor. Ah Tanzîmât, sen neler yaptın, neler yıktın!...

Neyse...

Nezâketi ile, zarâfeti ile müselleme güzel milletim, lütfen izin ver dilimin altındaki baklayı çıkarıp bu heriflere ağız dolusu bağırayım:

¹ Gâvur, gâvurluk, gâvur inadı... vb. Sözlerin anlamları için Misalli Büyük Türkçe Sözlük’ün “Gâvur” maddesine bakınız.

² Türkiye’nin Ermeni Meselesi, Sâmîha Ayverdi, Kubbealtı, 2005

³ Aşknâme, İskender Pala, Ekim 2007, s. 6.

“Gâvurlar, Gâvuroğlu Gâvurlar!...”

Hiç değilse bu kadcark bir tepki göstermiş olayım. Elimle bir şey yapamıyorum, dilimin bağı çözülsün bâri!...

*

Hangi demokrasi?

Demokrasinin çeşitleri ile ilgili bilgiyi nerede bulabilirim, dostlar? “Demokrasi, demokrasidir! Çeşidi mi olurmuş?” demeyin!

Var!... Daha doğrusu varmış!

Siz, koskoca devlet adamı, karısını boşayıp bir mankenle günü-nü gün eden, Fransa Cumhurbaşkanı Sarkozy’den daha iyi bilemez-siniz. O, var diyor!... Daha doğrusu öyle dümdüz ‘var’ demiyor da, şöyle diyor:

“Olayları, sosyal kriz, toplumsal problem olarak sunup, serserileri, ayak takımını ‘Site Kahramanı’ gibi göstermek cumhûriyete hakarettir; bu nedenle, ‘Serseriler Demokrasisi’ne (vyoucratie) izin verilemez.”⁴

Tamı tamına böyle diyor.

İnanın ben de şaşkırdım kaldım!

Hoş, geçmiş yıllardan da aklımın köşesinde bâzı sınıflandırma-lar yok değil! Ama ben onları bizim medyanın yaratıcılığına vermiş, ciddiye almamıştım. Meselâ, Aydınlar Demokrasisi, Seçilmişler De-mokrasisi, Atanmışlar Demokrasisi... vb. gibi.

Ama bu defaki öyle değil, koskoca Sarkozy, Fransa Cumhurbaşkanı söylüyor ki, ciddiye almamak olmaz! O diyorsa mutlaka böyle bir çeşit vardır: SERSERİLER DEMOKRASİSİ. Ben bunun tanımını, varsa başka çeşitlerini, bir yerlerden bulup kültürüme eklemeliyim.

Ne mi yapacağım?

Hiç!...

Merak işte!

Ola ki belki bir gün bir yerde kullanırım da merâmımı daha derli toplu anlatma imkânı bulurum!

Sırf bunun için arıyorum. İnanın başkaca bir kastım yoktur!...

Hani derler ya: “İnsan oğlu kendi putunu kendi yapar, kendi tapar. İlâve ediyorum: Sonra da kendi ayaklar altına alır...”

*

Yaşasın Magazin!...

Günümüzde her çeşit haber, medyamızın üstün başarısı ile, ma-gazin tarzında verilir oldu.

Magazin tarzı ne mi?

Şöyle:

a) Vücûda göre açıkta kalan kısmı %70-%98 nispetinde üryan bir kadın fotoğrafı eşliğinde,

b) “Fılınca kişi falanca yerde objektiflere böyle yakalandı” biçiminde bir anlatım! Hepsisi bu!

Fazla zor bir tarz değil ama şimdiye kadar akıl edilmemiş olma-sı cidden anlaşılır gibi değil!...

⁴ Hürriyet Gazetesi, 30 Kasım 2007, s. 32.

Neyse...

Biz gelelim mevzuumuza:

Geçen gün Milliyet Gazetesi bir borsa haberini böyle veriyordu:⁵

Başlık: HERKES DOLARDAN KAÇIYOR.

Altında, bahsettiğim açıklıkta bir fotoğraf!...

Ve,

Haber: “Dünyânın en çok kazanan fotomodeli olan Gisele Bündchen. Ücreti hayli yüksek olan Brezilyalı top model, artık dolar üzerinden mukavele yapmayacağını ve ödeme kabul etmeyeceğini açıkladı. Sürekli değer yitiren bir para için poz vermeye niyeti yoktu güzel fotomodelin.”

İtiraf etmeliyim: Amacına hizmet bakımından başarılı bir haber veriş tarzı.

Zîra benim gibi borsayla, dolarla hiç ilgilenmeyen bir adama dahi haberini okutabiliyor.

Önümüzdeki günlerde vefat ilânlarımı da bu şekilde verirlerse şaşmayalım!...

*

EN İYİ, İYİ’NİN DÜŞMANIDIR; EN GÜZEL DE ÖYLE!..

En iyi olmak için yarışmayın!..

En iyi, bir tânedir. Ona herkes sâhip olmak ister. Başında kavga çıkar.

“EN” nifak unsurudur. Ortalığa fitne salar. Herkesi birbirine düşürür. ‘en’e sâhip olmak için yarışa çıkan yüz kişiden doksan dokuzu yolda kalır, sâdece bir kişi onu alır, gider. Alır gider ama bir mânâsız ‘en’e karşılık doksan dokuz düşman kazanmış olur.

Ne acı!...

Onun için akıllı kişiler hiçbir zaman yarışa girmezler. Onlar ‘en iyi’yi değil, ‘iyi’yi seçmişlerdir. Zîra ‘iyi’ on tâne, yüz tâne, bin tâne, on bin tâne olur. Kimse kıskanmaz.

Ama ‘en’?

‘En’ münâfiktir!..

“Mütevâzî olanı rahmet-i Rahmân büyütür” demişler.

Bırak kendini Rahmân’ın kollarına, seni o büyüsün!

Sen yarışa girme!

Sen, sadece ‘İYİ’ ol...

*

İŞTE BİR İYİ VE GÜZEL İNSAN

Yer: Karaköy’de, Eminönü istikâmetine giden otobüslerin yolcu indirdikleri yerin hemen arkası.

Kişiler: Bir seyyar satıcı ve bir müşteri.

Tarih: 21.10.2007

Olay: Müşteri, seyyar satıcının tezgâhında, ihtiyâcı olan japon yapıstırıcısı görünce bir tâne almak ister. Satıcı: “Efendim, aynı yapıstırıcıyı alt geçidin girişinde görme özürlü bir kardeşimiz de satıyor. Rica

etsen, ondan alır mısınız?” der.

Bunu dinleyince içim bir hoş oldu.

Demek hâlâ “o ruh!” yaşıyor...

Hangi ruh mu?

Hani, târihin tatlı hikâyelerindendir:

Fâtih, Edirne’de İstanbul’u fetih hazırlıkları ile meşgulken, Bizans’tan ilim adamlarından müteşekkil bir heyet gelir. Sultan, gö-rüşmenin akabinde, heyet âzâlarına şehri gezmelerini, görecekleri enteresan şeyleri kendisine nakletmelerini, söyler. Onlar da bir sa-bah, çarşığı gezerken bir dükkândan bâzı şeyler almak isterler. Liste bir hayli kalabalık ve yüklüdür. Satıcı istenenlerin bir kısmını verir, geri kalanını da yanındaki komşusundan almalarını, kendisinin çok şükür bu günlük siftah ettiğini, onun ise henüz etmediğini söyler, de, elçiler bu gani gönüllülüğe hayran kalırlar ve Fâtih’in huzûruna döndüklerinde: “Hünkâr, bu halk sende var oldukça, sen değil Bizans’ı, dünyâyı fethedersin!” derler.

İşte “O ruh!” demek ölmemiş, yaşıyor... Karaköy’deki seyyar satıcıda ve daha kim bilir nerelerde ve kimlerde...

Vahşi kapitalizmin dünyâyı sarstığı şu günlerde bu diğergâmlık gönlüme bir bahar esintisi ferahlığı verdi.

Rabbim böyle güzellikleri ziyâde kılsın; böyle iyi ve güzel in-sanların sevkini ve sayısını artırsın. Cümlesinden Allah râzı olsun.